SÖRMLANDSLÅTEN

NR 3 1980 NR 4

SÖRMLANDSLÅTEN distribueras
till medlemmarna i Södermanlands
Spelmansförbund och Sörmländska
Ungdomsringen. Pren.pris 40:-/år
Insättes pg 12 24 74 - 0 adress
Södermanlands Spelmansförbund.
Skriv pren. på talongen.
Förbundets adress: c/oAndersson
Knoppäng, 640 25 Julita.

Innehåll

2. ÅRSSTÄMMOR
3. MINNESORD
4. EDVARD PETTERSSON
12. DET KOM ETT BREV
(om låtvarianter)
14. DET SKA TUSAN VARA BONDDRÄNG
(om Axel och Elna)
22. AKTUELLT
23. LANCIER- QUADRILLE
30. UNGDOMENS BOK
35. LÅTLÄGER
36. VEDERMÖA

Omslagsbilden är från ett låthäfte. Jul tomten, text Edouard Laurent, musik Göran Möller
Utgivet av Elkan & Schildknecht. Utan årtal.

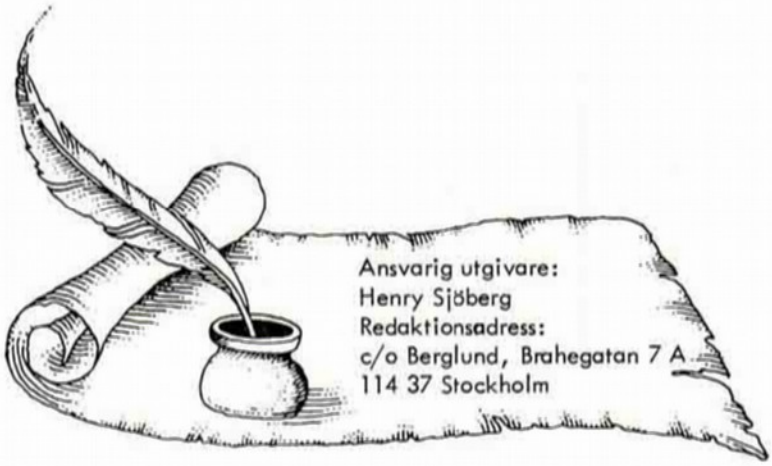
Ansvarig utgivare:
Henry Sjöberg
Redaktionsadress:
c/o Berglund, Brahegatan 7 A
114 37 Stockholm

Upplaga: 2000 ex

Sörmländska Ungdomsringen kallas till ordinarie distriktsstämma lördagen den 14 mars 1981 i Floda. Ärenden enligt stadgarna.

Motioner till distriktsstämman skalla vara distriktsstyrelsen tillhanda senast lördagen den 14 februari 1981. Uppgifter om antalet ombud som varje förening äger rätt att rapresentera med vid distriktsstämman sändes direkt till varje förening.

I anslutning till distriktsstämman arrangerar värdföreningen, Sörmlands - Floda folkdanslag, samkväm på kvällen. Musik : Gammeldax.

Reservera lördagen den 14 mars för en eftermiddag och kväll i ungdomsringens tecken.

Distriktsstyrelsen

Södermanlands Spelmansförbund kommer att hålla sin ordinarie årsstämma lördagen den 21 mars 1981 i Vingåker på Vingåkers Hotell.

Motioner till stämman skall insändas till styrelsen senast under februari månad 1981.

Tider och kostnader kommer att framgå av kallelse som utsändes under januari 1981.

Reservera redan nu dagen !!

Det är första gången som spelmansförbundet har sin årsstämma i Vingåker - - denna klassiska spelmansbygd !

Styrelsen

Minnesord

Edvard Pettersson har lämnat oss !
Men han kommer alltid att finnas i våra hjärtan.
Hans låtar är så fast förankrade hos många av spelmansförbundets medlemmar att de kommer att leva vidare. Detta tack var den stora generositet som var ett av Edvards kännemärken. Han hade alltid tid att förklara och förevisa. Han ställde alltid upp.
Alla minnen !
Edvard sittande bland spelmanskamrater - hur han helt plötsligt reste sig upp och tog kommandot - inte nöjd med takten. En mjuk och öppen människa men kompromisslös när det gällde musiken och dansen.

Jag minns Edvard i många situationer. Hemma i Skebokvarn där man kunde sitta och småprata om livets alldagligheter avbrutna av att Edvard kom på någon låt som han ville att vi skulle lyssna till. På kurs för spelmän där han satt mitt i kretsen, naturligt och enkelt förklarande sin musik. Men inte bara hur den lät utan även vad den haft för funktion. Bland dansare där han var lika auktoritativ men glad över att så många ville ta över hans arv.

Spelmansförbundet har i sin ägo en hel del band och filmer med Edvard som kommer att ge unga medlemmar en möjlighet att uppleva en stor personlighet.
Vår tanke var att hedra Edvard Pettersson med en berättelse om hans liv och gärning under hans livstid.
Så blev det nu inte men vi vill på detta enkla sätt tacka Edvard för allt han gav oss !

Henry Sjöberg

Edvard Pettersson

Ingvar Andersson

KONTAKT

Det började en mörk höstkväll i Skebokvarn. Året var 1974. Vår gode vän Bill hade nyss flyttat till samhället, och kanske några av hans fioltoner nådde lite längre än han räknat med för en kväll knackade det på dörren. Bill lade ifrån sig fiolen och tänkte: "Aj då, nu har jag stört grannarna igen ", och gick för att öppna. Utanför stod en stabil äldre herrer som presenterade sig så här: "Hej, jag har hört att Du spelar fiol, det gör jag också."
Det var Edvard Pettersson.
Dagen efter ringde Bill till mig och sade: " Du måste komma och lyssna. Jag har hittat en gammal spelman, eller rättare sagt, han har hittat mig."

Edvard Pettersson var då helt okänd för de flesta spelmännen i Södermanland. Han hade inte deltagit i spelmansförbundets aktiviteter, endast besökt ett par av spelmansstämmorna i Malmköping. Där var han 1921 då Jon Erik Öst arrangerade spelmansstämman och 1925 då Södermanlands spelmansförbund bildades.

BAKGRUND

Edvard föddes 1896 vid Väla i Helgarö socken. Han brukade fram till 1963 gården Viggeby i Fogdö socken. Då flyttade han med sin fru Ester till Erikslund i Skebokvarn.

Han började tidigt att spela fiol, därtill inspirerad dels av den äldre brodern Erik och dels av de många namnkunniga spelmän som fanns i Fogdö och Helgarö i början av 1900-talet. Där fanns den smått legendariske "Granlunds-Petter", Per Eriksson i Granlund. Av honom hade inte Edvard några musikaliska minnen, bara att det var en vresig gammal man som gick med två käppar. Sin musikaliska fostran fick Edvard av andra spelmän som i sin tur mer eller mindre hade varit elever till Granlunds-Petter. Där fanns Frans Johansson i Mellösabacken och hans fader, soldaten Johan Magnus Dahl vid Bärby. Där fanns också Sigurd Lönnkvist i Lönnsberg och fiskaren Arvid Lundqvist, som liksom Per Eriksson bodde vid Granlund. Det var dessa spelmän som Edvard i första hand nämnde som sina läromästare.

Sin första kontakt med spelmännen och deras musik fick Edvard som mycket ung pojke. Han berättade att han brukade smyga bort till de ställen där det var dans och lyssna till gubbarna som spelade, långt innan det egentligen var lovligt för honom att gå på sådana tillställningar.-Man hade långa öron på den tiden, sade han.

REPERTOAR

Edvards repertoar består till största delen av dansmusik, kanske 10 % av den är låtar för annat än dans.
Där finns polskor, valser, schottisar, polketter eller galoppare som han kallar dem samt ett par marscher.
Polskorna är av flera typer. Som många äldre spelmän skiljer inte Edvard på hambopolketter och hamburskor utan kallar allt för polska. Men han är helt klar över att det dansades olika till olika sorters polskor. Han spelar två slängpolskor och om dem säger han att det var låtar han lärde sig men som han ej sett någon dansa till.-Det hade dom gjort förr, men det var före min tid, säger han. Hans sätt att spela dem är dock mycket dansvänligt, rytm och tempo stämmer väl överens med den beskrivning av slängpolskans spelsätt som K.P. Leffler ger i sin "Folkmusik från Norra Södermanland" som kom ut 1898-1899.
Övriga polskor som Edvard spelar kan man dela in i snabba och långsamma. Till de snabba dansades polska. Till de lugnare dansades vad de äldre kallade hamburska och de yngre kallade hambo.

SPELSÄTT

Edvards sätt att spela sina låtar är förmodligen representativt för den trakt han kommer från.
Om man jämför med spelmannen Gunnar Sjögren som har sina musikaliska rötter i samma trakter som Edvard så låter det förvånansvärt lika. Gunnar Sjögren spelades in på band av spelmansförbundets representanter 1965 och var jämnårig med Edvard.
Spelsättet karaktäriseras av en mycket stabil rytm, något som var nödvändigt för en dansspelman.
Musiken ger ett stabilt, jordnära intryck men är ändå väldigt spänstig. Lösa strängar får ibland klinga med och för- och efterslag samt drillar används för att variera melodien. Ibland händer det att Edvard ger fras- och repriss luten andra vändningar än de vanliga.
Tonarten ändrar han också på ibland. Det spelar ingen roll för honom om han spelar en låt i D eller F-dur, bara tonerna i första läget på fiolen räcker till.

Sättet att använda stråken varieras också. Starka taktdelar börjas ofta med nedstråk, men det förekommer att Edvard varierar sig där också. Ibland har han uppstråk där han normalt använder nedstråk, men det påverkar inte den rytmiska bild man får när man hör honom spela. Klangmässigt ökar det dock variationen i hans spel.
Edvard spelade sällan ensam till dans. Man var två och ibland tre som spelade tillsammans. Oavsett om man var två eller tre som spelade var det bara en som hade melodien. Den andre sekunderade eller "baschade'
Var man tre som spelade fick två sköta sekunderandet, den ena på fiolens låga strängar och den andre på de höga.
Första gången jag träffade Edvard blev en hel kvälls lektion i sekundering.
Det var tillsammans med Bill som "upptäckte Edvard" och hans flickvän. Vi kom hem till Edvard och tänkte prata med honom och lyssna till hans spel, men han beordrade fram våra fioler också. Mina vänner var ej så tränade i fiolspel, och hade ibland svårt att få fingrarna att komma rätt. Edvard tyckte nog att det inte lät så bra för han började genast att försöka lära dom hur man "baschade" som han sade. Sedan blev det bara "baschning" hela den kvällen.
Tempot i låtarna varierar också. Hur fort han spelar beror helt på i vilken situation han spelar t.ex. en hamburska. Hemma i kammaren för att låta mig få höra en ny låt har han ett tempo som är snabbare än när han spelar till dans. Sätter man en mikrofon framför honom och ska banda hans låtar ökar tempot igen.
De hastighetsangivelser som finns i noterna är alla från inspelningssituationer och alltså snabbare än dans-tempona. Någonting att tänka på när man använder inspelningar som "facit".
I hamburskan och polskan stampar han takten på ett och tre, men det har hänt någon gång när han spelat för dansare som varit ovana att dansa hamburska och haft lite svårt med rytmen att han stampat takten på tvåan.

TVÅ BRÖDER TVÅ SPELMÄN

EDVARD PETTERSSON

ERIK PETTERSSON

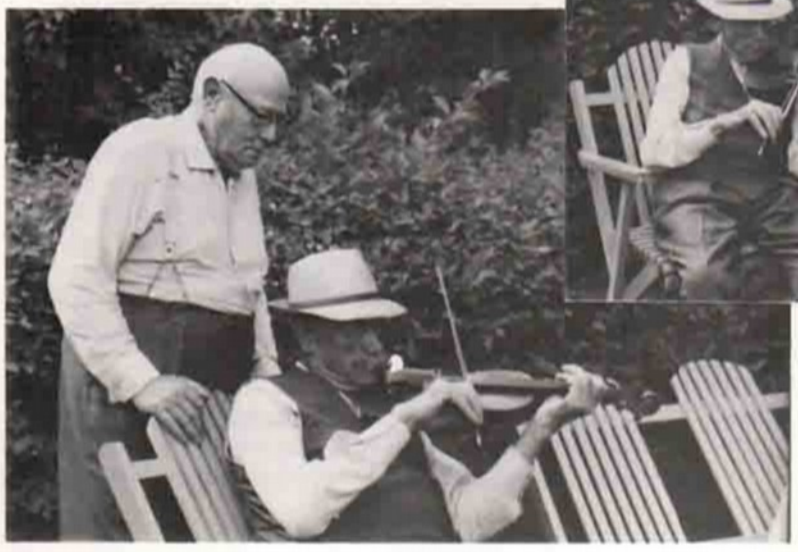

Polska efter Edvard Pettersson
"En Lundkvistare"

♩= 162

Polska efter Edvard Pettersson

♩= 136

Gliss. 2:a fingret

Gliss.

Polska efter Edvard Pettersson
Anm: Spelas av Edvard med jämn markering på alla tre taktdelarna men med något kraftigare accent på den första tonen i varje takt.

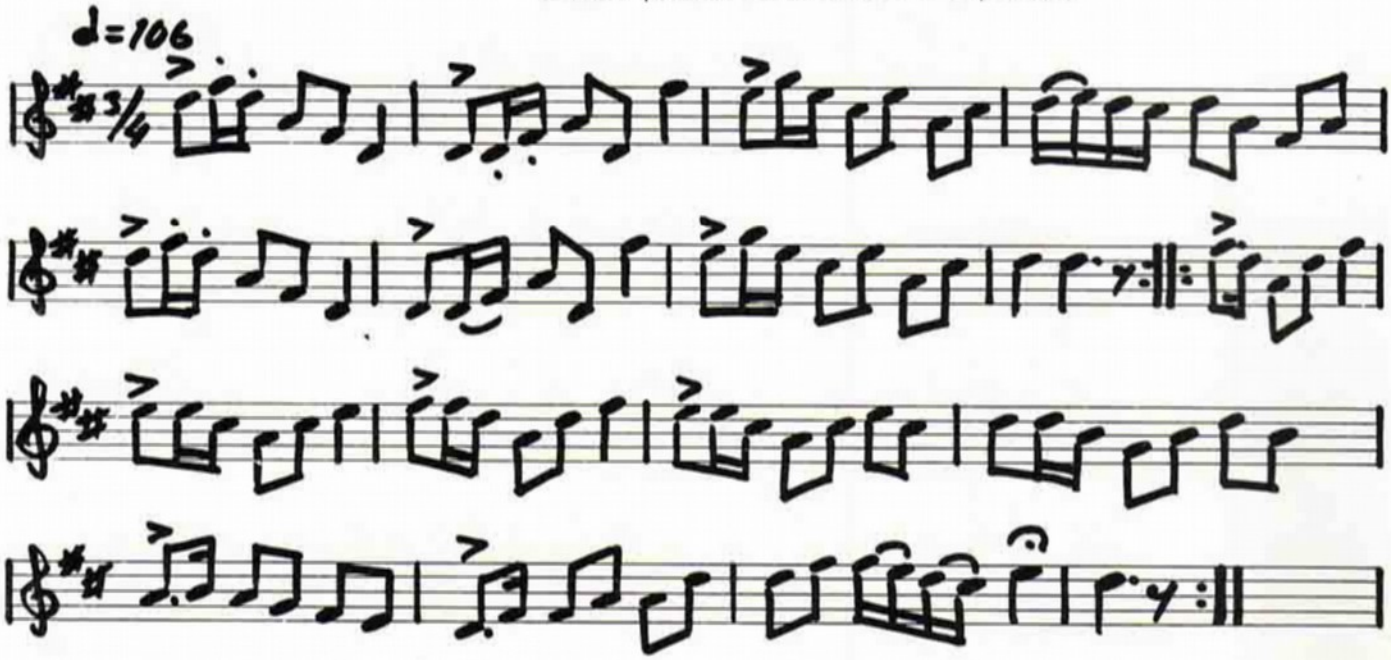

Schottis och brännvinslåt efter Edvard Pettersson

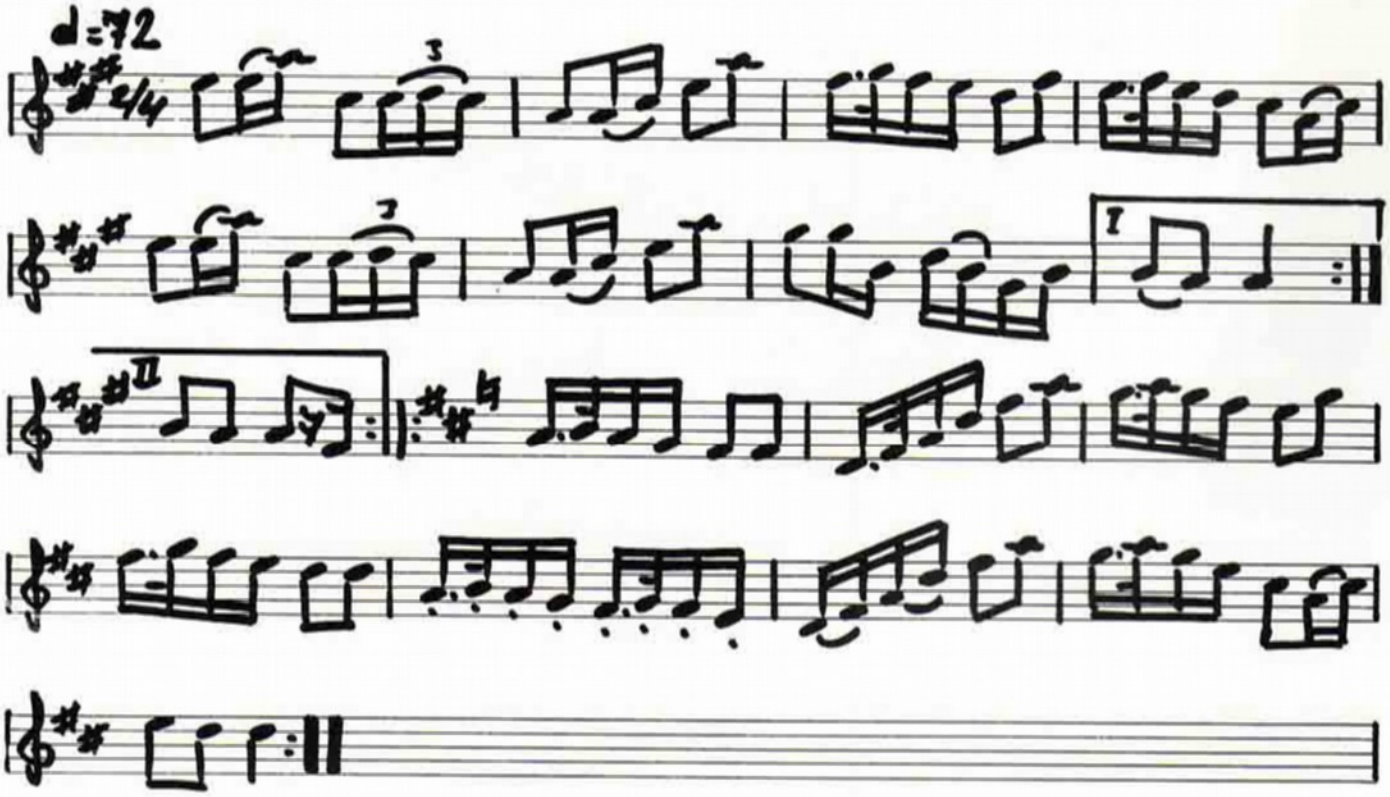

Text: Nu ska´ vi supa o nu ska vi dricka
brännvi´n ska´ flöda, hej min lilla flicka.....

Vals efter Edvard Pettersson

♩= 168

Spelas ibland så här.
Varje repris får då en takt mer.

"Galoppare" efter Edvard Pettersson
Anm: Edvard spelar den ibland i D-dur och med bara två repriser.

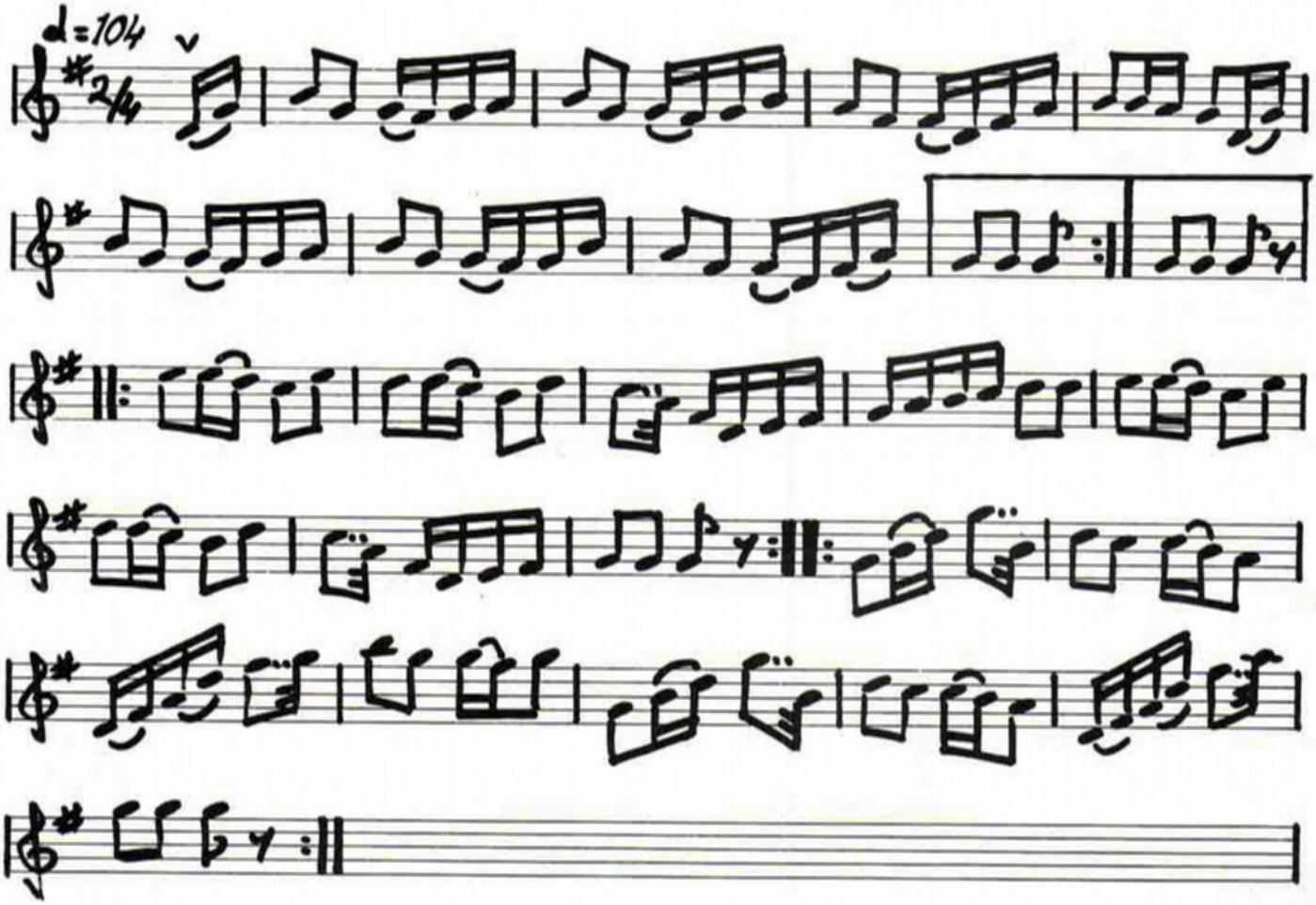

Edvard Pettersson Gustav Wetter Ivar Boström

Edvard berättar

Iblann sjöng di te när di dansa. Dä kunne vara olika ord varje gång. Ja minns en som hette Lundholm, han va bonndräng ve ett ställe i Helgarö. Han kunne hitta på va som helst. Han satte ihop ramser direkt te musiken, ja förstår inte va han feck allt ifrån. Iblann gjorde han bitar för te retas mä folk. Han va för tokug.

Ja minns när di skulle resa majstånga ve Åsby ås. Då samlas di neaför åsen å där klädde di stånga. Dä va ungdomen som gjorde dä. När dä va gjort så hjälptes di åt å bära opp stånga på åsen å resa na där. Då skulle spelgubba gå före å spela majstångsmarschen. Dä va riktit grant när di bar opp stånga, jaa, dä va som dä värsta ....begravningsfölje. Först di som spela, sen pojka mä stånga emella säj, sen kom fleckera som hade klätt stånga å sen di andra.
Di kom från hela trakten för å vara mä ve Åsby ås dä. Bonngubba åkte häst å vagn dit å sa te i varenda stuga ätter vägen å feck säj en tuting, så di va jämt glad när di kom fram. Åsså dansa di ikring stånga allihop.

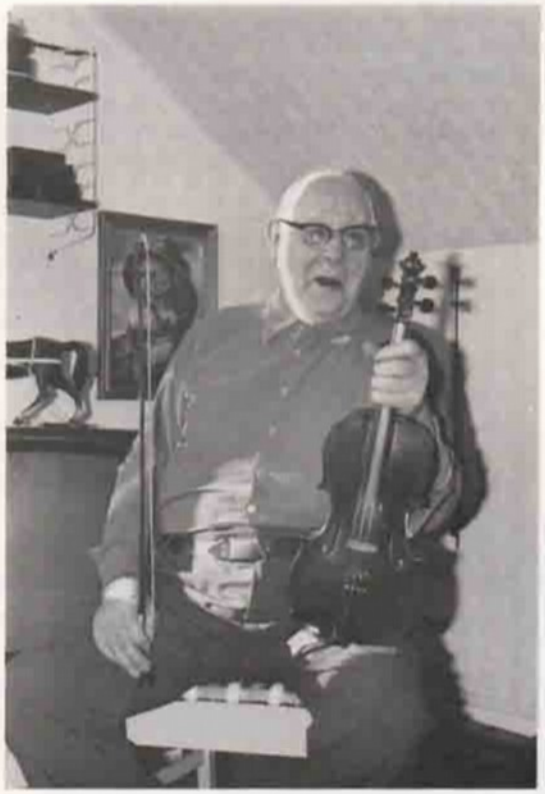

Det kom ett brev

Om låtvarianter som tycks ha influerats av några danskompositioner från 1800-talet.

Martin Sandelius

Försommaren 1976 besökte jag första gången Skaraborgs Länsmuseum i Skara för att leta efter handskrivna låtar. Där fanns emellertid mest tryckta noter, inte minst dansmusik. Bl.a. hittade jag ett nothäfte bestående av en 8 sidor lång vals för piano "par J. Labitzky". Häftet saknade omslag, och även valsens namn saknades. Det intressanta med valsen är att den, bortsett från tonarten, tycks ha varit förebild till de 4 första takterna av repris 2 av A-dursvalsen efter Timas-Hans i Ore.

Troligen samma sommar lånade jag Fredins "Gotlandstoner", och där fann jag att låt nr 472 är en variant som förbluffande troget återger de 3 första repriserna av nämnda vals av Labitzky. Fredin har tecknat upp låten efter sin far, den berömde "Florsen" i Burs.

"Gotlandstoner" har en variantbilaga, författad av den i Södermanland verksamme Nils Dencker. Variantbilagan med dess omfattande litteraturförteckning är en fyndgruva för den som är intresserad av tryckta och otryckta låtvarianter. Naturligtvis är en variantkommentar aldrig fullständig, så det är ingen kritik mot Dencker som jag påpekar att han inte nämner Labitzky i samband med låt nr 472 utan endast hänvisar till en låt i den tryckta samlingen "Fiol-Låtar från Gotland" och till en handskriven notbok, påbörjad på 1830-talet av kantor Nordblom i Malexander i Östergötland. Däremot påpekar Dencker att låt nr 474 - en vals med 7 repriser! - är "Elben-Wals av Labitsky". Den är upptecknad efter bl a "Florsen i Burs".

Under 1976 skaffade jag ett exemplar av Filip Engkvists häfte "Låtar Visor från Västgötabygden", och där fann jag att låt nr 58, en vals från Tidan i norra Västergötland, är en variant av 3 av repriserna i sistnämnda vals av Labitzky.

Före mitten av 1970-talet hade jag inte hört talas om Labitzky. Det står mycket lite om honom i svenska uppslagsverk, men jag hade vid det här laget hittat kompositioner av honom i flera tryckta nothäften från 1800-talet. Och då jag nu hade hittat två Labitzky-valser som tydligen hade kommit till användning i svensk spelmansmusik började jag söka efter namnet på den förstnämnda valsen och efter notema till den sistnämnda.

Innan jag rapporterar resultatet, som blev klart sommaren 1980, vill jag nämna ytterligare några kompositörer som satt spår efter sig i vår folkmusik.

Dencker kommenterar låt nr 501 i "Gotlandstoner", en vals, så här: "En annan minnesbild av "Carl Maria v. Webers sista musikaliska tanke" ", och sedan hänvisar han till låt nr 768 i Svenska Låtar Dalarna. (Sagda "tanke" av Weber har jag hittat i handskrift i museet i Skara och i ett tryckt nothäfte.) Vidare säger Dencker om låt nr 579 i "Gotlandstoner": "Jfr Annen-Polka av Joh. Strauss Op. 137". (Denna hänvisning har jag inte kontrollerat ännu.)

Vid ungefär samma tidpunkt kom jag i ett antikvariat över ett exemplar av 2:a häftet av "Barnens Dansalbum", tryckt 1878. Där finns bl a "Nataliavals" av Labitzky. Men framför allt finns där 7 kompositioner - av häftets 25 musikstycken - av den schlesiske militärkapellmästaren Carl Faust (1825-1892). Hans dansmusik hittas i stor mängd i svenska dansmusikhäften från senare hälften av 1800-talet. Ett av styckena av honom i nämnda dansalbum är "Öfver Berg och Backar, Galopp". En variant av denna galopp är den välkända "En riktigt bussig svärmor vill jag ha". En västgötsk spelmansvariant är låten "Sikängs-Pära galoppen", som ingår bland noterna till dansuppteckna ren Ivar Johanssons "Västgötadanser insamlade inom Skaraborgs län under åren 1971-1977" (Västergötlands distrikt av Svenska Ungdomsringen för Bygdekultur 1978). En annan spelmansvariant är "Galopp (Galoppad), Sexdrega" i Torsten Edlunds "Folkmusik från Sjuhäradsbygden" (Borås 1977).

Ivar Johansson spelade 1976 in en låt som jag efter upptecknandet fann vara en variant av två av repriserna av "Térèse-vals", en annan av Fausts kompositioner i nämnda dansalbum. Låten spelades in efter en till Västergötland inflyttad spelman, som har låten ifrån Bohuslän.

Våren 1978 hittade jag i museet i Skara nothäftet "Heitere Lebensbilder. Wals för Piano av Joh. Strauss. Uppförd på Mindre Teatern i Folk-Komedien Den Ondes Besegrare". En av repriserna i denna vals av Johann Strauss den äldre varieras i många västgötska valser. En mera avvikande variant är repris 1 av "Skållerudsvalsen", välbekant för varje älskare av värmländska valser.

Jag har hittat åtskilliga andra tryckta kompositioner som kommer igen som spelmanslåtar, men de nu nämnda hör till de äldsta.

Tillbaka till Labitzky: Med hjälp av Skövde Stadsbibliotek har jag kommit i besittning av kopior av hans levnadsbeskrivning (med verkförteckning) och vidare ett antal av hans cirka 300 kompositioner.

Från societeten.

Olika sätt att föra sin dam i dansen

Joseph Labitzky (1802-1881), "Böhmens valskung", var 1835-1868 ledare för kurorkestern i Karlsbad i Böhmen. Med denna orkester gjorde han konsertresor, bl a till Petersburg, London och Paris.

Många av hans danskompositioner spelades i Sverige vid mitten av 1800-talet, bl a av den svenska militärmusiken. Sigfrid Strand omtalar i sin bok "Militärmusikern i svenskt musikliv" (Stockholm 1974) att de flesta musikdirektörerna rekryterades från Hovkapellet. "Eftersom landsortens musikkårer i regel endast var samlade en kortare tid per år gick det bra att förena tjänsterna." Här träffades alltså de som ledde militärorkestrarna - då var det naturligt att de också hjälpte varandra med anskaffande av repertoar. De båda valserna av Labitzky, "Aurora-Walzer" (Opus 34, tryckt senast 1840), och "Elfen-Walzer" (Opus 86, tryckt troligen 1841 eller 1842), kan alltså ha spritts över Sverige via orkesterdiket i Kungl. Operan i Stockholm!

Tillbaka till Sörmland igen: En sörmländsk variant av repris 1 av "Aurora-Walzer", alltså den som Orevalsen i A-dur har fått en bit av, är repris 3 av låt nr 401 i Wetters "Sörmländska Låtar". (Många spelmän lånar ibland några takter när de gör egna låtar.) Och Wetters låt nr 244 är en variant av några repriser av "Elfen-Walzer". Och låt nr 505, repris 2, är en variant av ännu en repris av "Elfen-Walzer". Slutligen går Carl Maria v. Webers "sista tanke" igen i Wetters låtar nr 34, 131 och 142. (Det finns fler sörmländska låtar som visar likheter med några av de här nämnda kompositionerna, men jag sätter punkt här.)

Jag har försökt få tag i grammofonskivor med musik av Labitzky och Faust, men grammofonkatalogerna på den här sidan av järnridån innehåller bara en polka av Labitzky - det är allt. Jag kan intyga att de båda nämnda Labitzky-valserna och "Térèse-valsen" av Faust är fina verk, väl värda att spelas av svenska orkestrar.

Parstuga i Södermanland

Det ska tusan vara bonddräng !

Arne Blomberg

Klas har blivit stor nog att få hålla i fiolen. Farfar försöker lära honom fiolspelets mysterier. Stråken far gnisslande över strängarna, vänsterhandens fingrar vill inte riktigt hitta de rätta tonerna och gehöret är kanske inte det bästa.

Gubben är irriterad över att det går så trögt och stämningen blir inte bättre av att lillebror Axel hoppar bredvid.
-Det där kan jag göra, ropar han fastän han inte ens hållit i en fiol. Han är bara sju och gubben tycker mest att han går i vägen.

Tiden går och Klas gör inga större framsteg. Men Axel han vet att han kan det som brodern inte lyckas med. En dag när Axel kommer hem från skolan står gubben i landet och plockar potatis. Grabben far in i stugan, ner med fiolen från väggen och provar för första gången. Låtvalet är lätt, Petter Jönsson mal i Axels huvud och fingrar och stråke formar prövande låten. Till och med med dubbelgrepp!

Rätt vad det var kommer gubben instultande och hör spelet. -Hör du, nu går det ju riktigt bra, ropar han i farstun. Men när han kommer in och får se att det är Axel och inte Klas som spelar åker dörren igen med ett brak.

Året är 1916, kriget rasar i Europa men i Fredriksdal i Runtuna socken börjar en sjuåring spela fiol.

Axel, med efternamnet Andersson, blev snabbt en duktig spelman och lärde sig många låtar efter sin far Wilhelm (f.1877) och givetvis efter sin farfar Anders Gustaf Gustafsson, Grindstugen kallad.

Namnet Grindstugen hade han fått efter gården Grindstugan, arrende under Kälkesta i Halla socken som han och senare även Wilhelm drev fram till tiotalets början. Grindstugen och hans båda söner, Wilhelm och Alfred var flitigt anlitade spelmän i Halla. "Fick man inte Grindstugen och hans båda grabbar blev det ingen fest".

Halla och Stigtomta socknar ligger på var sin sida om sjön Yngaren. Den mest kände spelmannen i Stigtomta var Blinde Kalle. Men det fanns flera andra och en av dem kallades Spel-Erker. Han hette egentligen Karl Bernhard Eriksson och var född 1869.

Om vintern när isen låg hände det att han spände på sig skridskorna, hängde fiolen på ryggen och skrinnade över till Halla. Där kunde han träffa Wilhelm och Alfred, spela och trivas.

Spel-Erker hade flera barn och det var givet att spelmansarvet skulle gå vidare. Sonen Birger lärde sig spela med pappas hjälp. En av flickorna ville också få lära sig men det tyckte Spel-Erker var bortkastat. -Det är väl ingen idé att lära en flicka spela fiol. Du ska väl i alla fall gifta dej och få barn. Sedan har du ingen tid att spela!

Flickan Elna fick alltså lära sig på egen hand. Men hon hade musiköra och blev snart duktigare än brodern. Hon fick förstås ingen egen fiol utan fick i smyg låna Birgers. Han förbjöd det givetvis men Elna kunde inte låta bli. Då började Birger lägga stickor i mönster uppe på fiolen. Men Elna ritade av mönstret, tog fiolen och övade och kunde så lägga tillbaka stickorna igen!

Men en spelkunnig syster kunde vara bra att ha. Det hände att Birger spela på dans. Det var sedvanlig traktering till spelmannen som snart somnade. Då fick Elna ta vid och stå för musiken till två på natten. Då var det dags att samla spelpengar och då var det även dags för Birger att vakna och ta hand om dem...

När Elna var 18 spelade hon på en dans i Virå. Ja det fanns en annan spelman, men han kunde bara en repris på varje låt så hans repertoar tog snart slut och Elna tog vid.

Grindstugens sonson Axel fanns bland publiken och han blev imponerad av flickans spel. -Henne måste jag få tag på, tänkte Axel. Men det blev inte tillfälle på dansen. Axel hade hört att hon bodde i Ålberga och han försökte nog fråga sig fram men lyckades inte...

Gammal är äldst brukar man säga. Spel-Erker fick så småningom rätt beträffande Elnas spel. Hon gifte sig, fick barn och slutade spela. Men sjöng gjorde hon gärna, ensam eller i kör.

Men Axel blev en aktiv spelman. Redan när han var 15 flytta han hemifrån, fick arbete som dräng i Vrena. Några ungdomar visste att han spelade och övertalade honom att spela vid en dans vid Bryggartorp. Axel var rädd och ville nog inte men löfte om spelpengar lockade.

Dansen började åtta på lördagskvällen. Det var mycket folk och man samlade spelpengar flera gånger.

När klockan var tre var dansen slut och Axel kunde traska hemåt med byxfickorna fulla av slantar. Väl hemkommen satte han sig ner och räknade. Sextiofem kronor! Så mycket pengar hade han aldrig haft.
-Det ska tusan vara bonddräng med femton kronor i månaden när man kan tjäna sextiofem kronor på en kväll.

Redan nästa dag tog Axel kontakt med en grabb som spela dragspel och tillsammans spela de på åtskilliga danser innan Axel fick nytt arbete och flyttade från Halla.

Han har bott på många orter i Sörmland och på alla har han varit en duktig och aktiv musikant. Så småningom hamnade han i Nyköping och började spela i spelmansgillet.

Axels och Elnas fäder spelade sannolikt tillsammans vid tiden kring sekelskiftet. Båda fick musikaliska barn. Axel såg Elna 1930 på dansen i Virå men det dröjde faktiskt till mitten av femtiotalet innan Elna träffade Axel! Det skedde på teatern i Nyköping.

Gillet var där och spelade. Elna och en väninna satt och lyssnade. Så skulle det spelas duett. Spel-Arvid och Axel steg fram till mikrofonen. Elna stirrade på Spel-Arvids satta kamrat. Benen var som nitade i marken. -Tror du den där bonddrängen kan spela, viskade Elna till sin väninna.

Spela kunde han och när de efteråt träffades och jämförde sina låtar kände Axel igen flickan från Virå. Efter några år blev det bröllop för de båda spelmännen.

Sedan dess har Elna och Axel Andersson blivit ett känt spelmanspar. De har blivit utomordentligt samspelta och har ju också var sin god tradition att bygga på.

Många låtar spelar de lika, men ibland skiljer traditionerna en del. Axels far använde musikaliska utsmyckningar i rikt mått och så gör även Axel; drillar och dubbelgrepp och en hel del avancerade tongångar ingår i melodierna.

Elnas spel är mindre utsirat och hon tycker att det är bättre att spela litet enklare och i stället få det fullständigt rent.

Det här med renspelet är mycket viktigt för dem båda. Också detta är ett arv från deras fäder. Elna poängterar att när pappa spelade så var det inget gubbgnissel, han spelade mycket rent.

När Axel och Elna spelar tillsammans spelar de oftast tvåstämmigt. Båda är skickliga på att göra stämmor och de turas därför om som "bakblåsare".

I kretsen av spelmanskamrater

Sedan flera år är Elna sjuklig och kan ej spela som förr. Det är därför länge sedan de spelade tillsamman offentligt. Men hemma spelar de! Axel lägger ner en hel del arbete på att skriva ner deras låtar, både de ärvda och deras kompositioner.

De har ett viktigt arv att föra vidare. En hel del av deras låtar spelas ganska allmänt idag men många flera är värda en vidare användning. För att inte tala om deras spelsätt. Där finns mycket att hämta för den yngre generationen som ofta spelar betydligt grövre än de gamla spelmännen gjorde.

Hemma hos Elna och Axel i Nyköping

OLSTORPS-LÅTEN, komponerad av Elna Andersson 1962

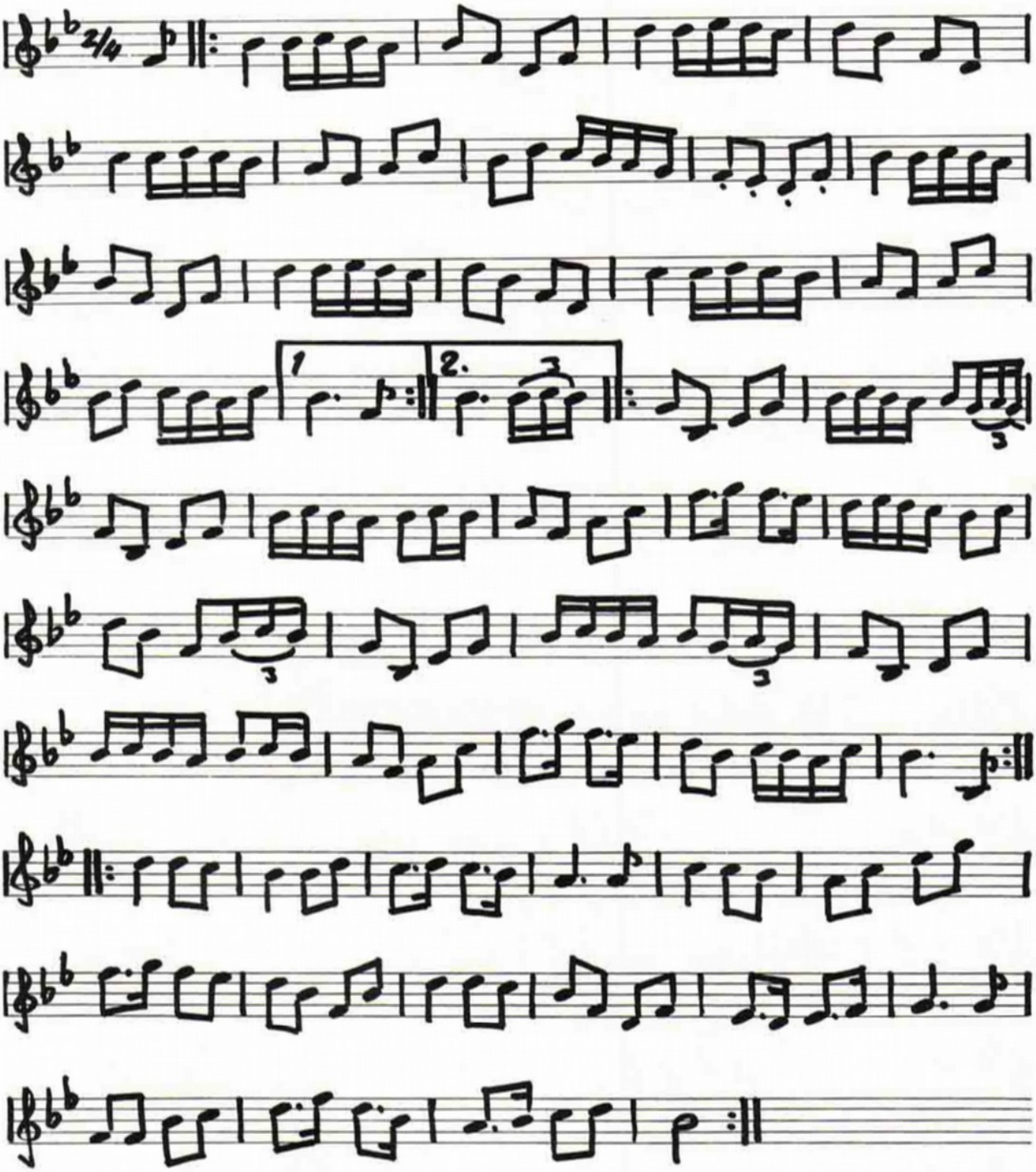

Det här är Elnas första komposition. Axel stod ute på gården och kapa ved. Rätt vad det var hörde han fiolmusik. Det var Elna som kom ut och spela på låten. -In och sätt på bandspelaren sa Elna, jag törs inte sluta.....

GAMMAL POLSKA, komp. av Elnas farfar Spel-Erker år 1890
Uppt. av Axel Andersson

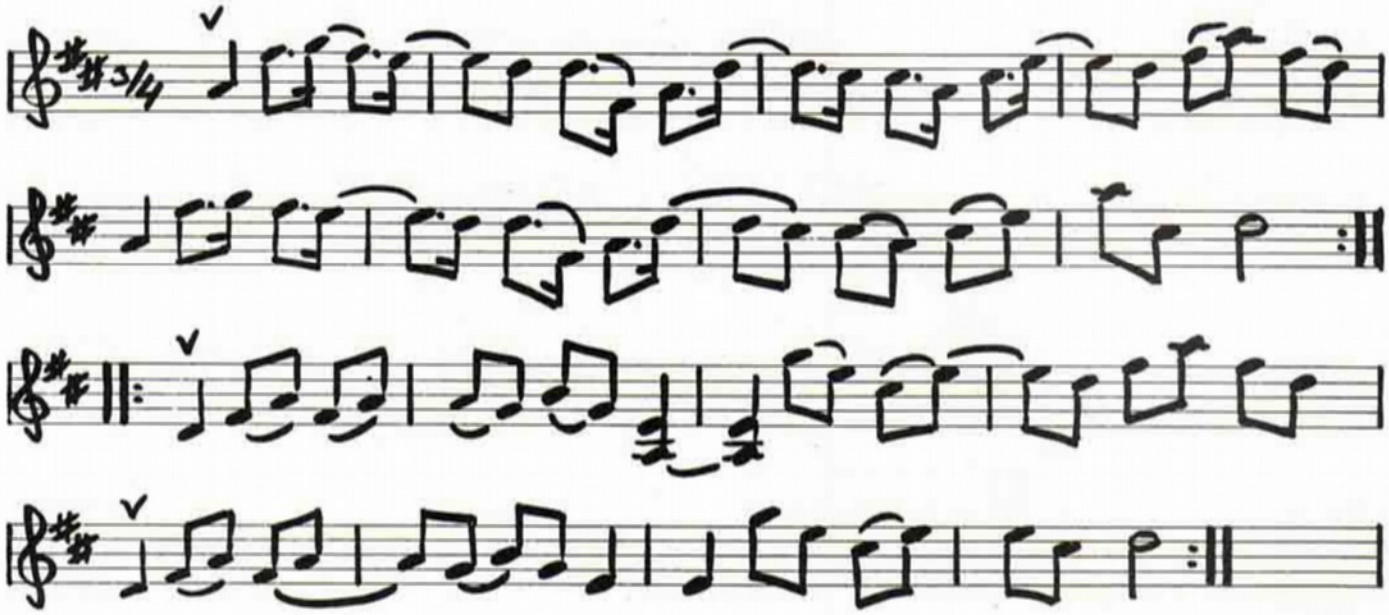

EN GLAD TRALL, schottis, komp. av Elna Andersson 1962

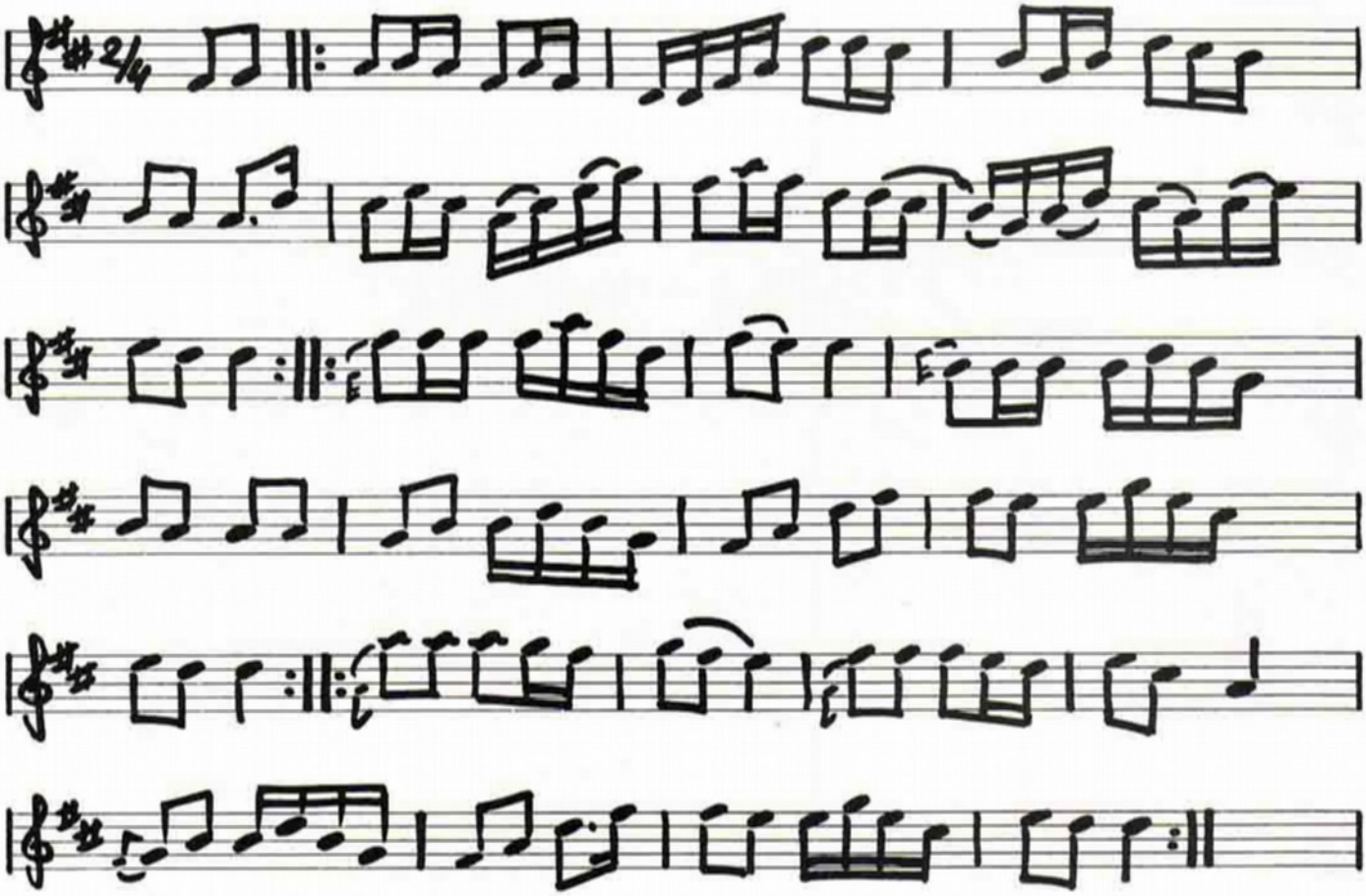

VALS, komponerad av Axel Andersson 1932

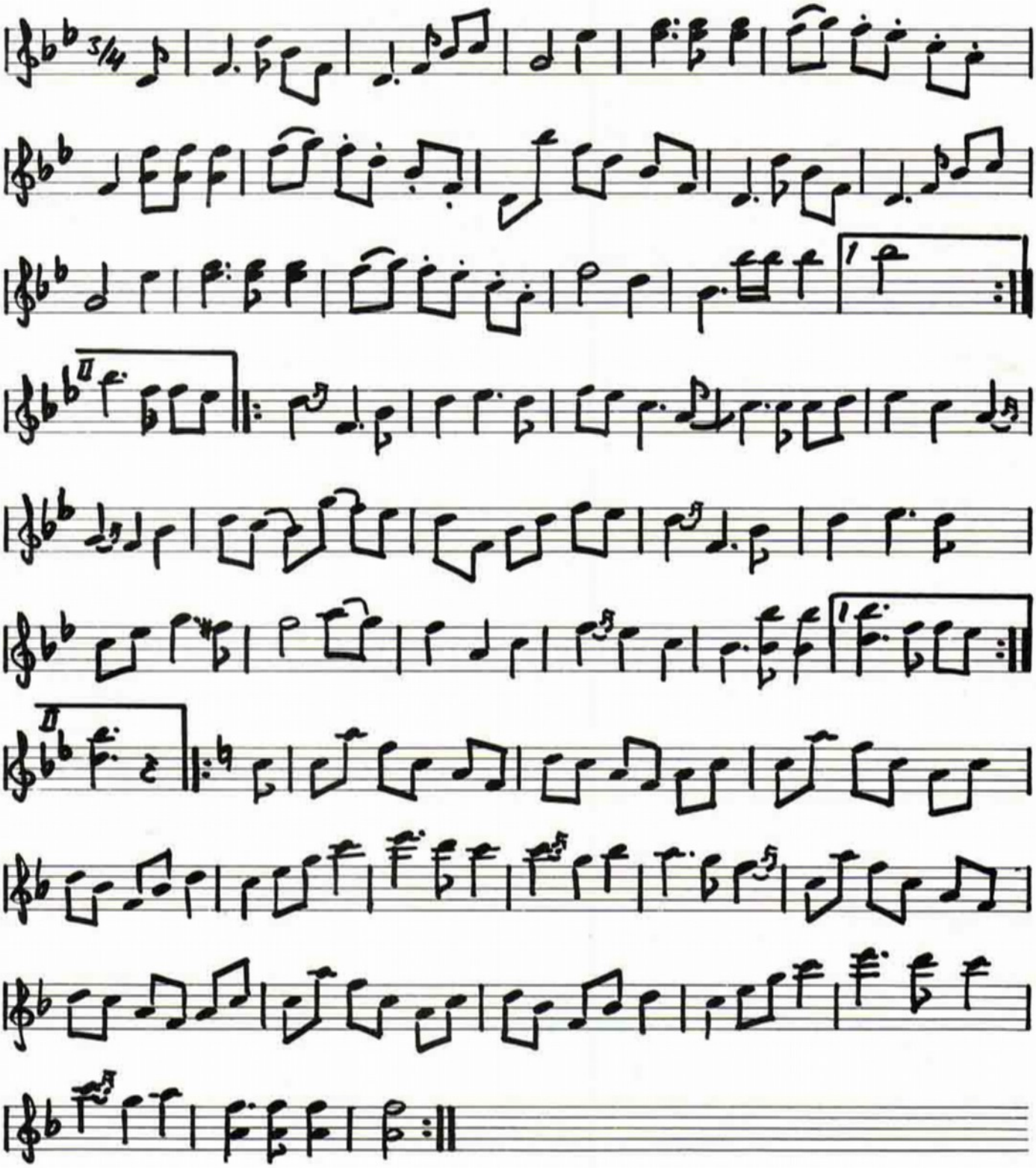

POLSKA, efter Axels fader.

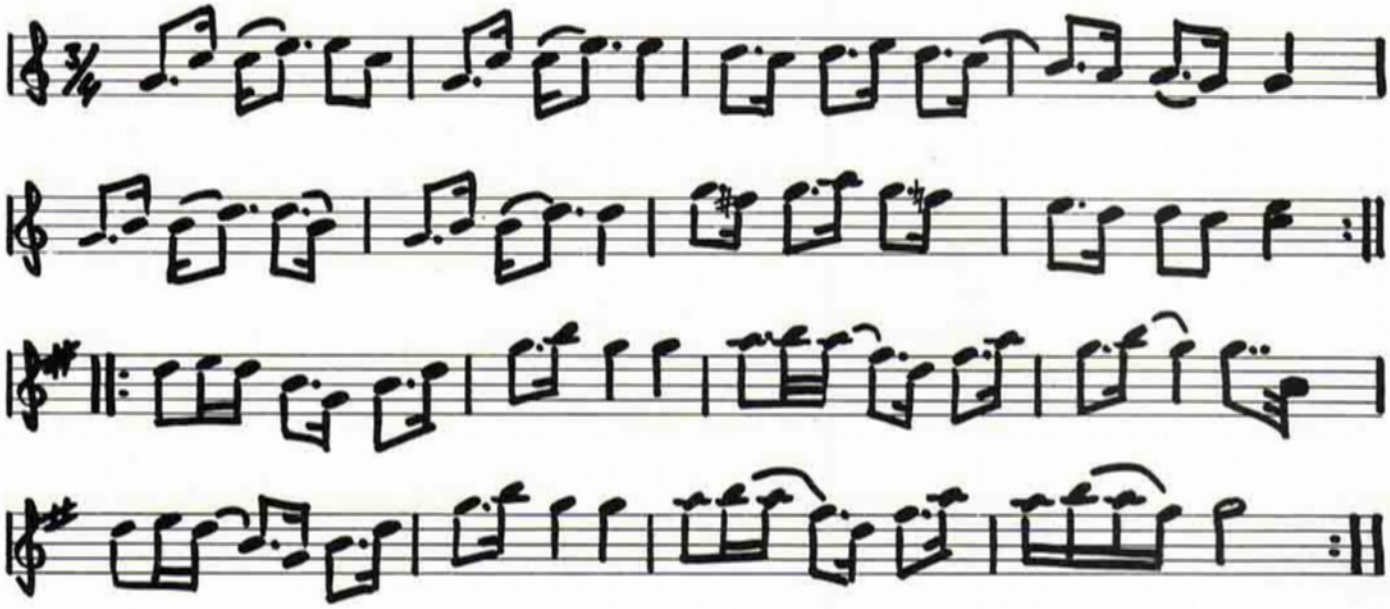

POLSKA, efter Axels farfar.

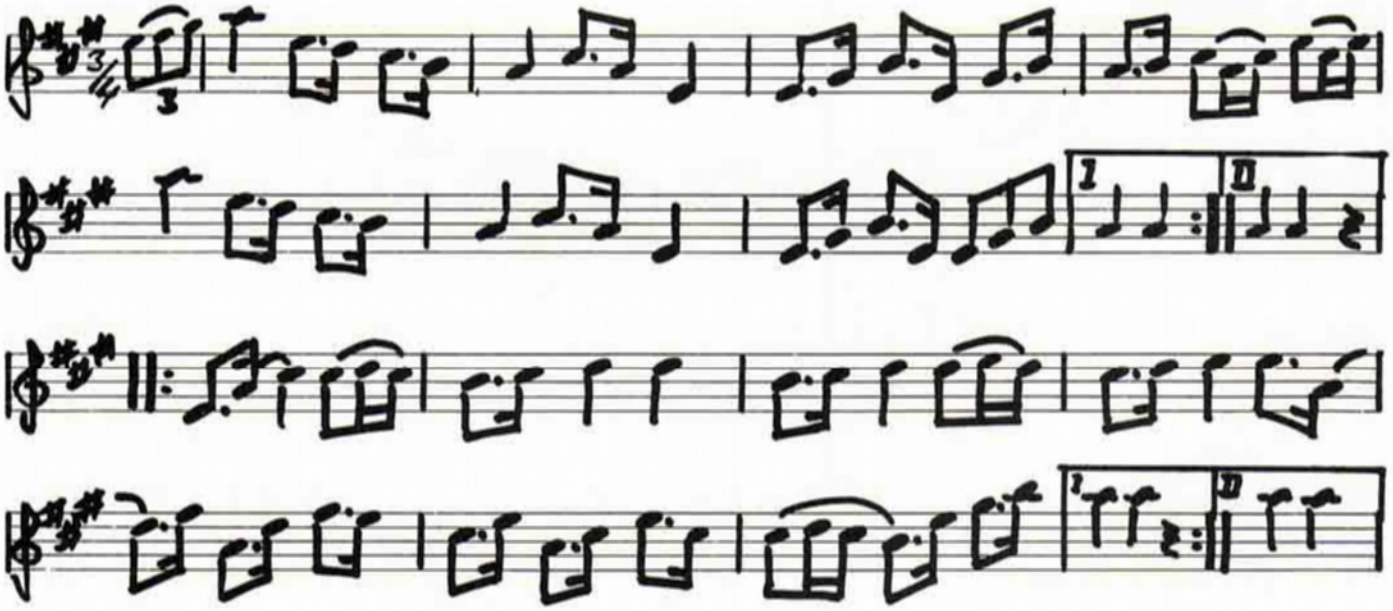

Text: Just nu så vakna Grindstugen opp.....
Farfadern Anders Gustav Andersson kallades Grindstugen.

HAMBO, efter Axels fader.

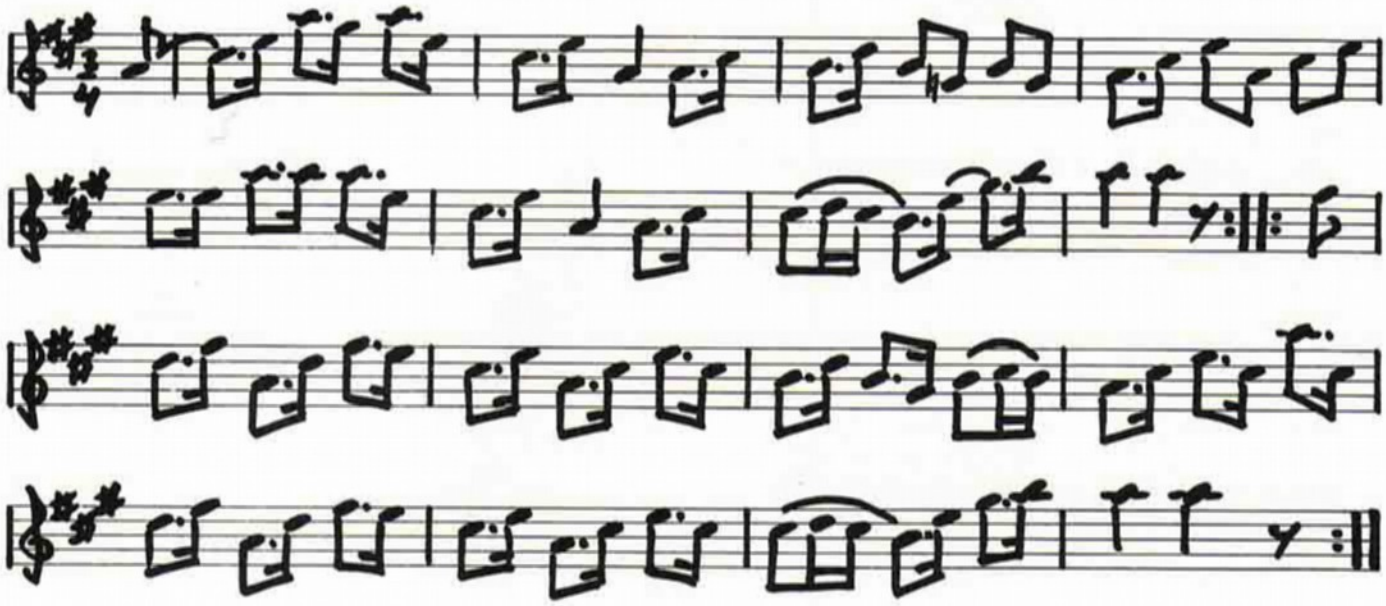

STENBOCKENS VALS, uppt. 1936 av Olof Andersson efter Axel, som hade låten efter sin farfar Grindstugen.

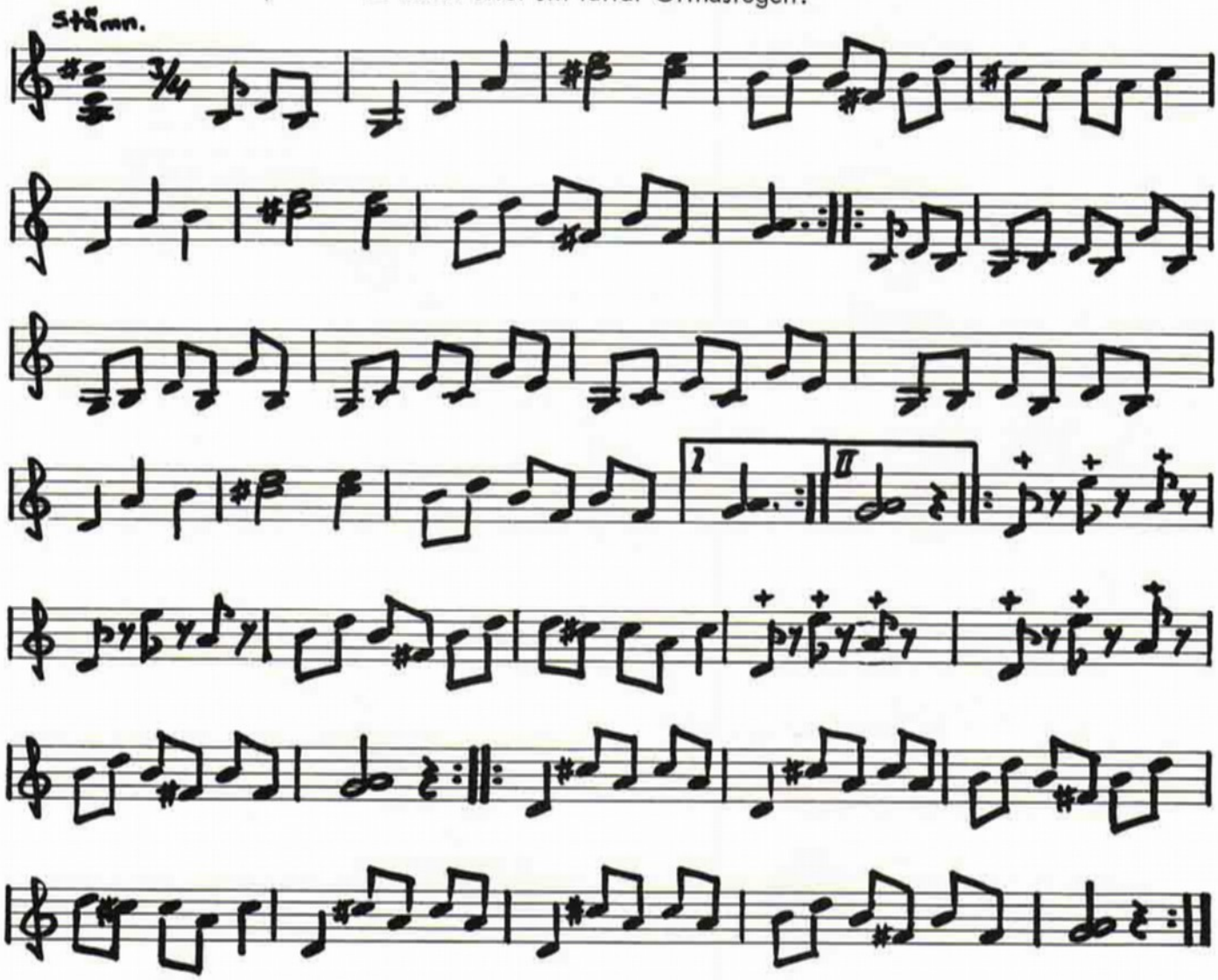

Farfadern, Anders Gustav Andersson, hade många melodier med förstämning.

Aktuellt

Vi har nu avverkat två delar av den handledarutbildning som spelmansförbundet arrangerar. Detta har skett som veckoslutskurser på Näshulta lägergård.

Den 16-17-18 januari är det dags för den tredje delen, också den i Näshulta.
Till den kursdelen behöver vi övningselever, d.v.s. de som går på handledarutbildningen behöver elever att arbeta med. Vi vänder oss främst till personer som befinner sig på låtspelets låg-och mellanstadium.

Om du är intresserad så tag omgående kontakt med förbundet, Ingvar eller Eivor, tel. 016-82047,82080. Deltagarantalet måste av praktiska skäl begränsas till 15 st. och vi får fler anmälningar kommer man med i den ordning som anmälningarna kommit in.

ALLTSÅ Näshulta lägergård
16-17-18 jan 1981

OBS!!!
Anmälan snarast, dock senast julafton 1980.

Kostnad: för spelmansförbundets medlemmar 225 kr.
För övriga intresserade 275 kr.

Det är nu fyra år sedan den fiolpedagogiska linjen för spelmän startade vid Musikhögskolan i Stockholm. Under den tiden har tio spelmän genomgått utbildningen. Första kursen var ettårig, men har numera utökats till två år. Av dem som genomgått utbildningen har fem fått tjänster inom den kommunala musikskolan och två arbetar med folkmusikutbildning på folkhögskolor. Även de övriga arbetar med folkmusik i olika sammanhang.

Om Du funderar på att söka denna utbildning börjar det bli dags nu. Ansökningstiden går ut den 1 mars 1981. Upplysningar om utbildningen lämnas av Ole Hjort, som är huvudansvarig. Han har telefon: 08/347454 och svarar gärna på frågor.
Eller fråga någon av följande personer:
Eva Blomkvist, Marianne Palm, Sven Ahlbäck, Ditte Andersson, Lena Werf, Marie Stensby, Wille Grindsäter, Siv Burman, Sonia Sahlström, Ingvar Andersson, Jonny Soling, Kalle Almlöf, Kungs-Levi Nilsson och Bosse Isaksson.
Ansökningshandlingar kan erhållas från Musikhögskolan i Stockholm, telefon 08/631190.

Ännu en utbildningsväg har öppnats för spelmän ! Den fyraåriga musiklärarutbildningen på Musikhögskolan är från nästa år öppen även för sökande med svensk folkmusik som huvudintresse. Villkoret är att man uppfyller de allmänna intagningskrav som gäller.
Ansökningstiden går ut den 2 januari 1981 och frågor besvaras av P.O.Hjerpe på Musikhögskolan, telefon 08/631190.

TRÖJOR

Vi har fortfarande kvar några tröjor med spelmansförbundets märke.

Blå V-ringade 60 kronor
Storlekar: S, L, XL, XXL.

Grå O-ringade 90 kronor
Storlekar: S, M, L, XL.

EFTERLYSNING

Vi i styrelsen tror att många av våra medlemmar önskar en aktuell lista över spelmanslagen inom förbundet.
Så om Du meddelar vår ordförande Ingvar Andersson spelmanlagets adress och kontaktman så lovar vi att publicera resultatet i nästa nummer av Sörmlandslåten.

Lancier-Quadrille

Henry Sjöberg

Qvistigt inpass.

— Tt, sig, min fröken, vill ni dela min kärlek?
— Med hvem?

Många av våra läsare undrar nog varför vi tar upp en dansform av detta slag i Sörmlandslåten.
Vi har tre skäl till att vi skriver om den:

a) den har förekommit i över 50 år vid danstillställningar i tätorterna.
b) många äldre medlemmar i folkdanslagen har säkert prövat på att dansa lansiär-kadrilj någon gång och då kan det vara av intresse att kontrollera sina hågkomster med en tidig beskrivning.
c) kan det vara så att rester av lansiärmusiken lever kvar i folkmusiken ?

Dansen

Enligt en ny dansk undersökning om Lansiärkadrilj (Claus Jörgensen: Ska vi danse, Les Lanciers, förlag Wilhelm Hansen, Köpenhamn 1980) så uppträdde lansiärkadrilj redan i början av 1800-talet. Vi citerar:

" I London blev Quadrille vistnok presenterat for første gang i 1816, af Lady Jersey, en central skikkelse i det davaerende engelske society, og bredte sig derefter hurtigt til de førende kredse andre steder på De britiske Øer.
Efter alt at dømme var det her, at en af dansens mest levedygtige varianter:"Lancer's Quadrille" blev utformet. Gamle svaerddansemotiver har sikkert varet inspirationskilde til dansen, der sandsynligvis har vaeret udformet til scenisk opvisning, hvor danserne bar faner og våpen og var iført Lansener-kostumer. (Lansenerer, på engelsk: Lancers, på fransk:Lanciers, var betegnelsen for lansebaerende soldater, der helt op til 1. verdenskrig indgik i alle større haere.)

Om end ikke før, så blev Lancer's Quadrille ihvertfald danset så tidligt som den 9. april 1817 ved en stor fest, holdt af the Countess of Farnham (Irland), med op mod 300 indbudte." (slut på citatet).

Lansiärkadrilj - en bortglömd dansform

Den första svenska beskrivningen är, så vitt jag kunnat finna tryckt 1861 i Piteå. Den stämmer i stort överens med den beskrivning som följer här. Tyvärr kan jag inte ange exakt datum för den här beskrivningen.
På notbladet är angivet "Abr. L. 790 " vilket talar för att beskrivningen är tryckt på 1800-talet. Jag har försökt få kontakt med Abraham Lundquists Musikförlag per telefon men misslyckats. Jag hoppas kunna ge Er exakt datum i nästa Sörmlandslåten.

Dansformen förekom vanligen en gång per kväll under åren 1870-1900. De danstillställningar där den förekom var inte enbart för det s.k. "högre ståndet" utan den förekom även vid Typografiska föreningens årsfest som hos Arbetarföreningen i Jönköping.

De beskrivningar som finns att tillgå visar att dansen i stort sett dansades lika över hela Sverige.
Om någon av våra läsare har varit med om att dansa lansiärkadrilj (utanför folkdanslagen) vore jag glad om Ni ville ta kontakt med mig. Om en dans blir populär brukar den vanligen förändras. Det betyder att om vi ska få någon uppfattning om hur den dansats så måste vi få kontakt med någon som varit med.

Musiken

Till dansen hör tre 6/8-delsmarscher samt två polkor. Som kompositör anges Camille Schubert. Huruvida denne man eller kvinna har komponerat musiken eller enbart dansen framgår inte. Vi kan i vilket fall som helst inte finna några upplysningar om en musiker eller kompositör med detta namn i något lexikon.
När det gäller de olika melodierna verkar de vara ganska kända teman så namnet står antagligen för dansen alternativt arrangemang av dans och musik tillsammans.

Pröva gärna musiken. Den är lättspelad och trevlig.

LANCIER-QUADRILLE.

Camille Schubert.

Denna Quadrille dansas egenteligen blott af 4 par; men kan äfven dansas af 8 par, då i 5te touren musiken till chaîne spelas Da Capo.

LA DORSET OU LES TIROIRS.

Cavalieren Nº 1 gör approche mot damen Nº 3 (vis-à-vis) hvarefter de, räckande hvarandra högra handen, göra en omdansningi midten af Quadrillen och återvända på sina platser. Samma cavalier med egen dame byter plats med paret vis-à-vis, passerande på yttre sidan om dem, så, att den dame som figurerar, alltid går igenom vis-à-vis, återkomne på sina platser gör damen compliment för cavalieren Nº 2 (till höger) och sedan för sin egen cavalier, hvilka cavallererna besvara. Detsamma för de öfriga tre paren.

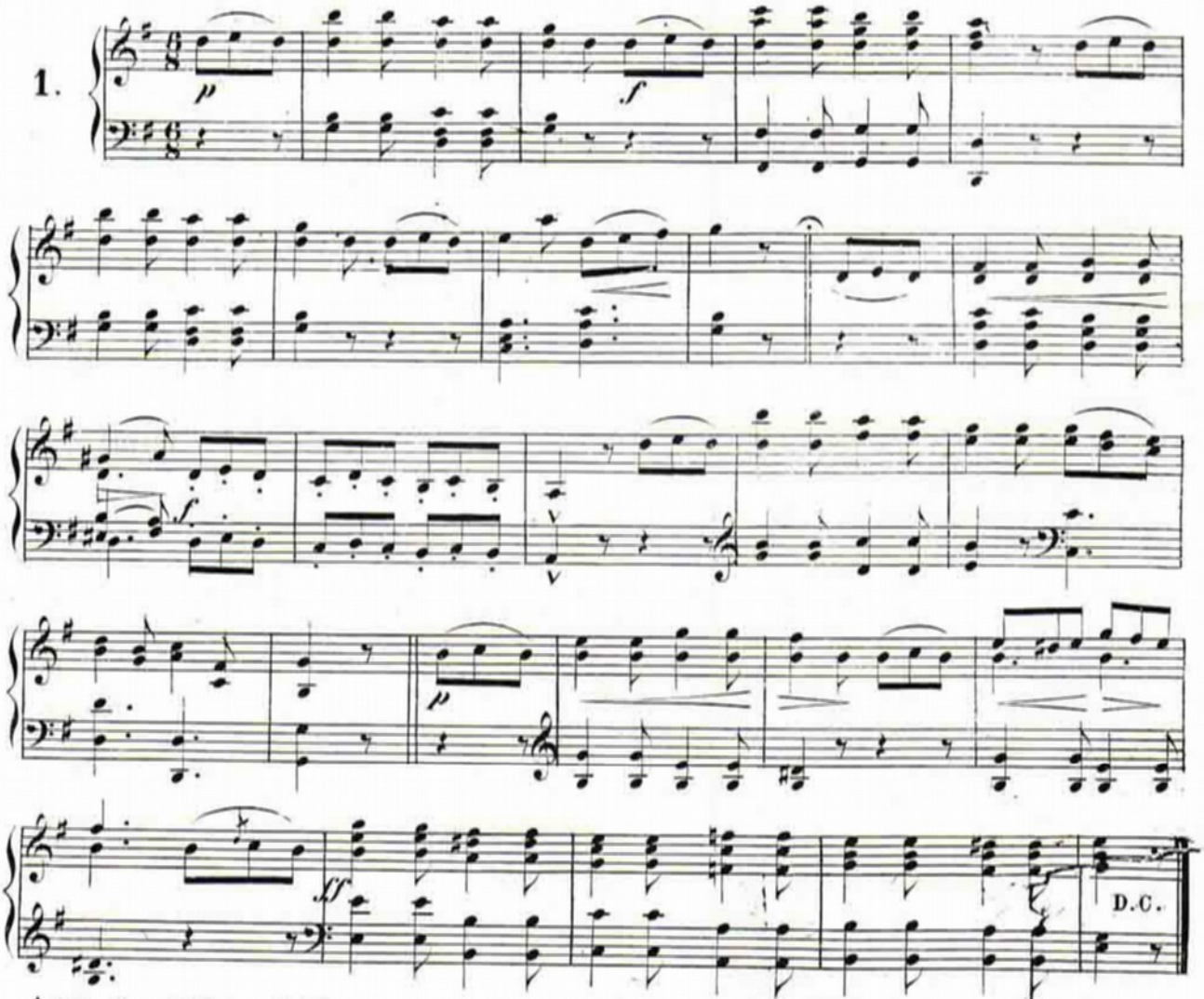

Anm. Paret Nº 1 anför dansen, paret Nº 2 till höger, paret Nº 3 vis-a-vis, paret Nº 4 till venster.

Abr. L. 790.

LES LIGNES OU LODOÏSKA.

Cavalieren N:o 1 med dame gör 2 gånger approche, lemnande andra gången sin dame bredvid cavalieren N:o 3 (vis-a-vis), derefter gör cavalieren N:o 1 med egen dame chassé-croisé till höger och venster samt en omdansning, under hvilken han placerar sin dame bredvid cavalieren N:o 2 (till höger) och sig sjelf bredvid damen N:o 4 (till venster). Paret vis-à-vis placerar sig likaledes till höger och venster. Derefter göra alla paren approche och omdansning till egen plats.

Detsamma för de öfriga paren.

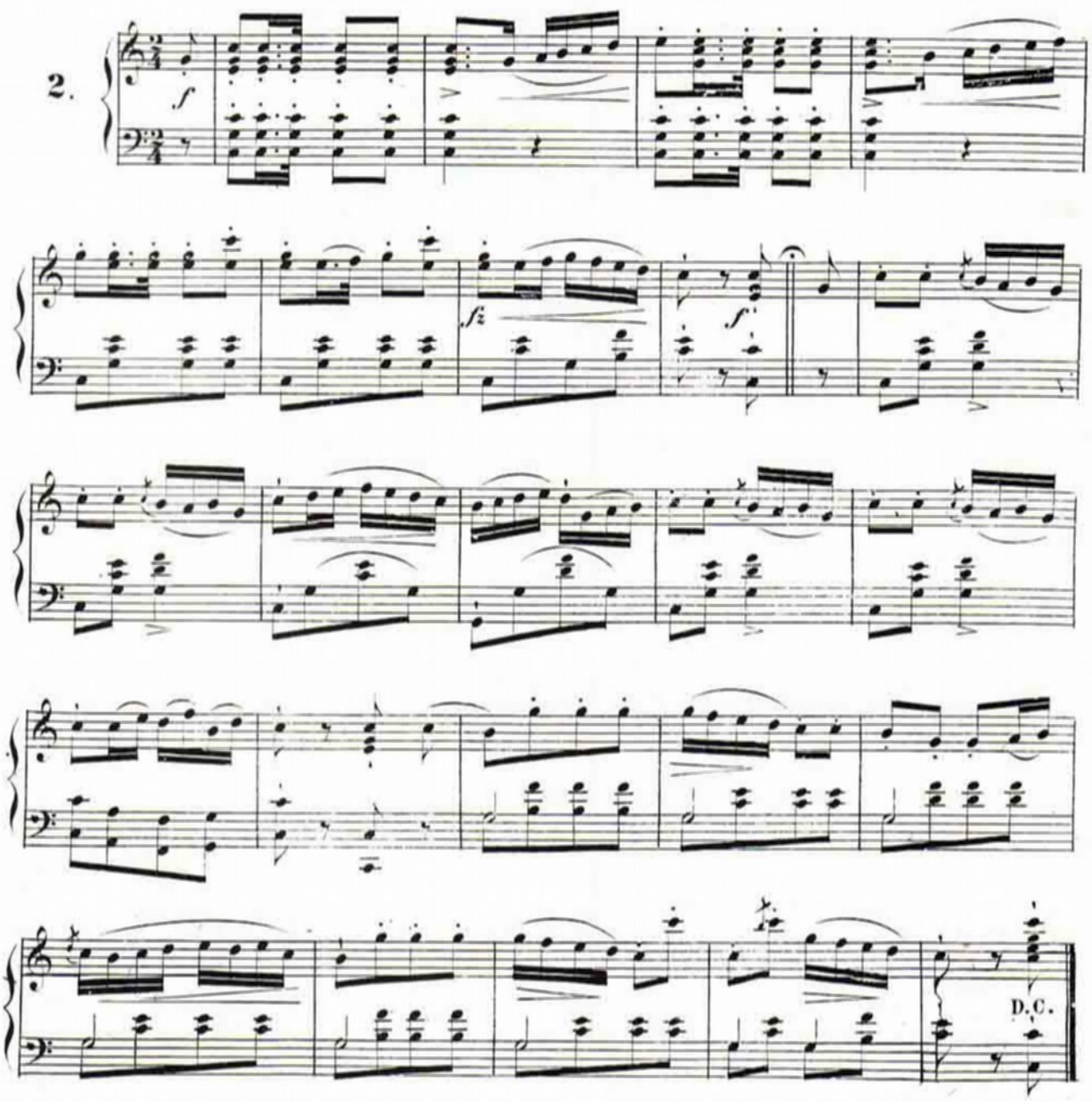

Abr. L. 790.

LES MOULINETS OU LA NATIVE.

Cavalleren N:o 1 och damen N:o 3 (vis-à-vis) avancera mot hvarandra (damen först och sedan cavalleren) görande derefter compliment för hvarandra. Sedan formera alla damerna ett kors, i det de gifva hvarandra högra handen, komne till contra-plats göres en omdansning med cavalieren vis-a-vis, hvarefter koreset fortsättes till egen plats, der omdansning förnyas med egen cavalier. Detsamma för de öfriga paren.

3.

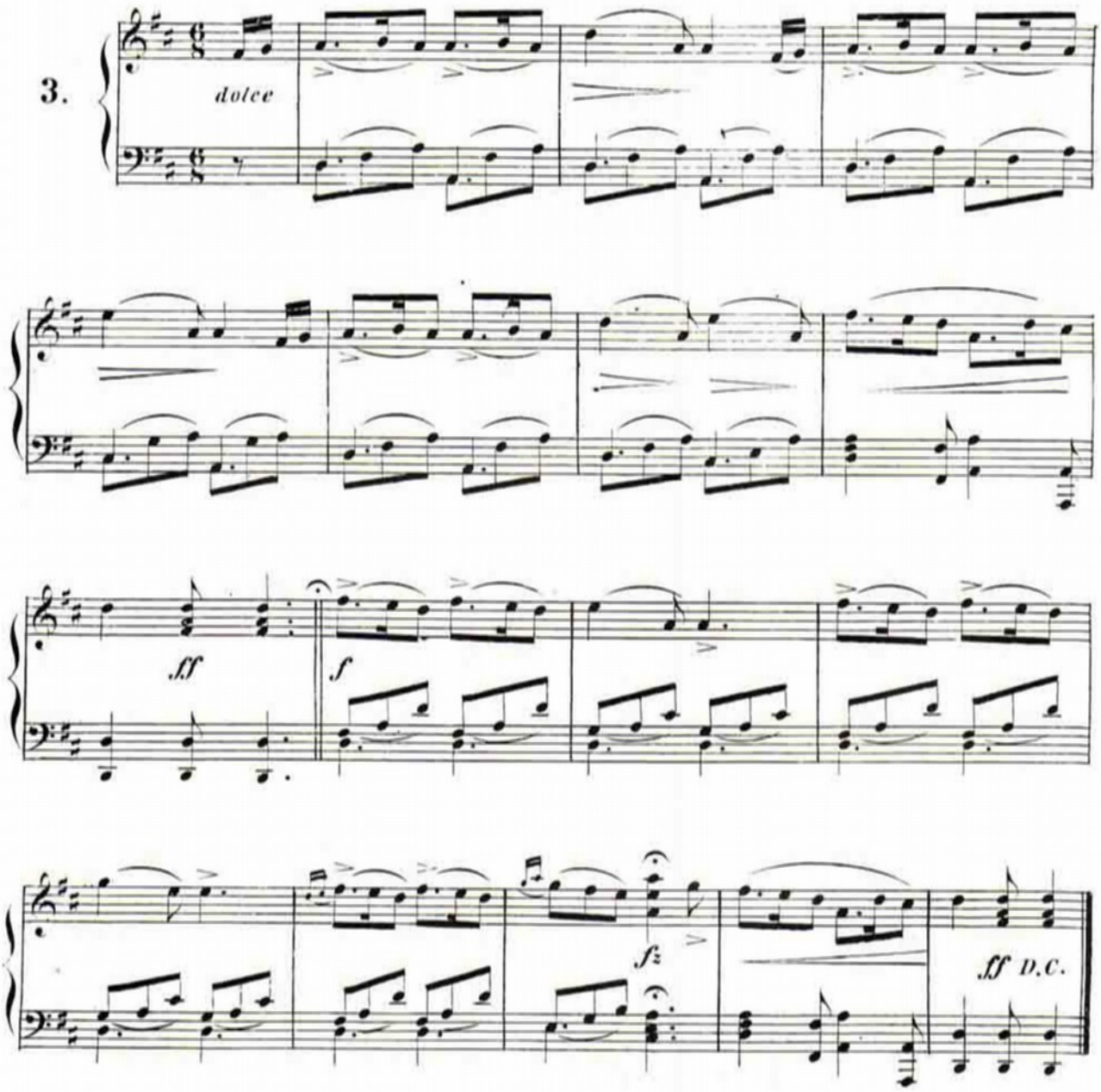

5

LES VISITES.

Paret N:o 1 gör visite hos paret N:o 2 (till höger), ömsesidig compliment, derefter visite hos paret N:o 4 (till venster) likaledes compliment, sedan göra paren N:o 1 och N:o 4 chassés - croisés och balancez till höger och venster, återvändne till egen plats göres chaîne anglaise emellan paret N:o 1 och deras vis-a-vis.

Detsamma för de öfriga paren.

4.

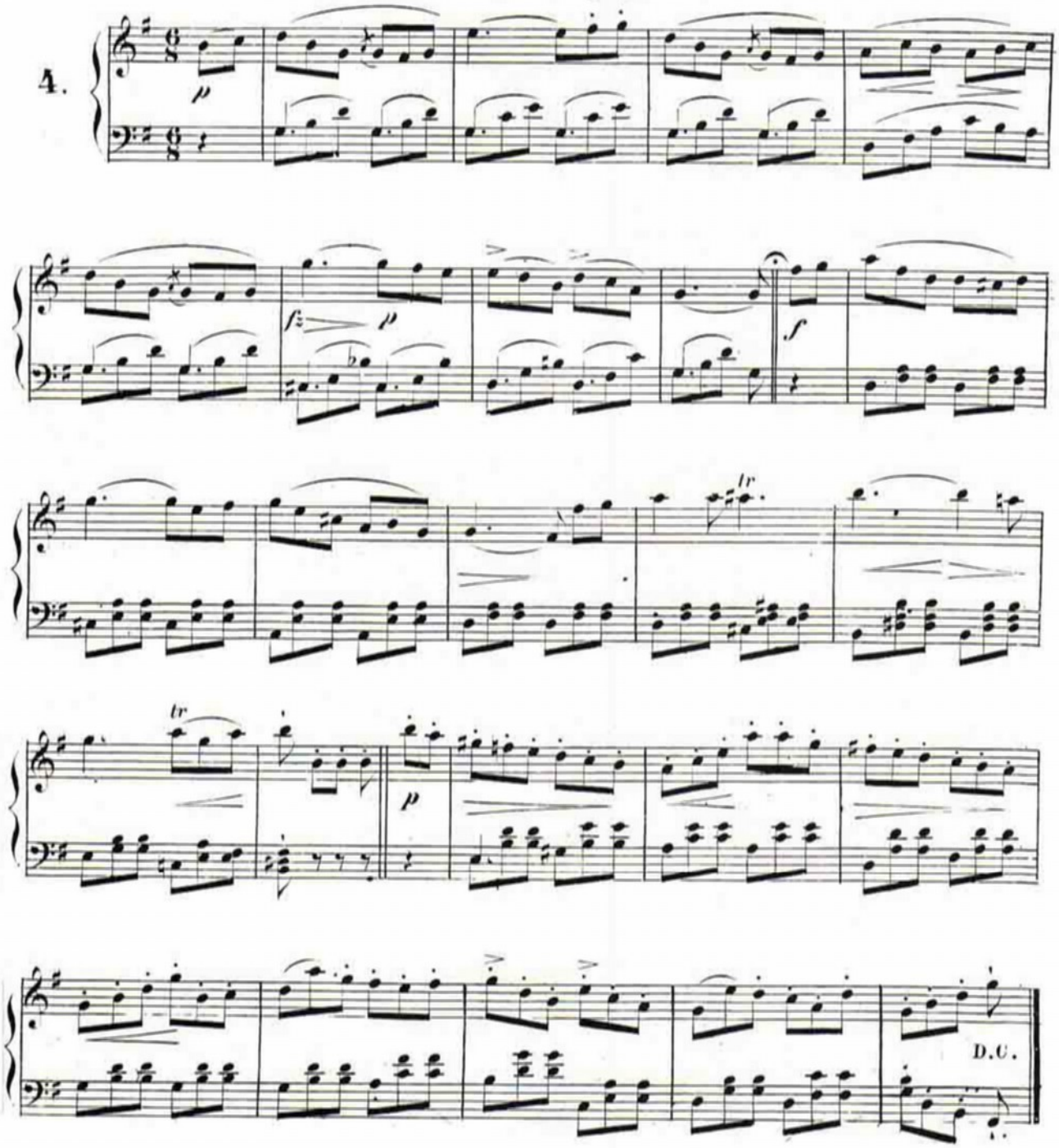

LES LANCIERS.*

Stor chaîne, (begynnes med venstra handen); då cavalieren på contra-plats möter sin egen dame göres compliment, hvilken förnyas då de återkomma på egen plats. Paret N:o 1 utför en liten promenade, och ställer sig, återkommet på egen plats, med ryggen vänd åt paret N:o 3. (vis-à-vis), paret N:o 2 (till höger) placerar sig bakom dem, och efter dem paret N:o 4 (till venster), paret N:o 3 eller vis-à-vis stårstilla på egen plats. Nu följer chassez-croisez och balancez till höger och venster, derefter göres promenade, damerna till höger och cavaliererna till venster, mötande hvarandra avancera cavalierer och damer parvis framåt, skiljande sig i två linier, cavaliererna till venster och damerna till höger, så följer allmän approche och omdansning tillbaka på egen plats.

Detsamma för de öfriga paren. Touren slutar med stor chaîne.

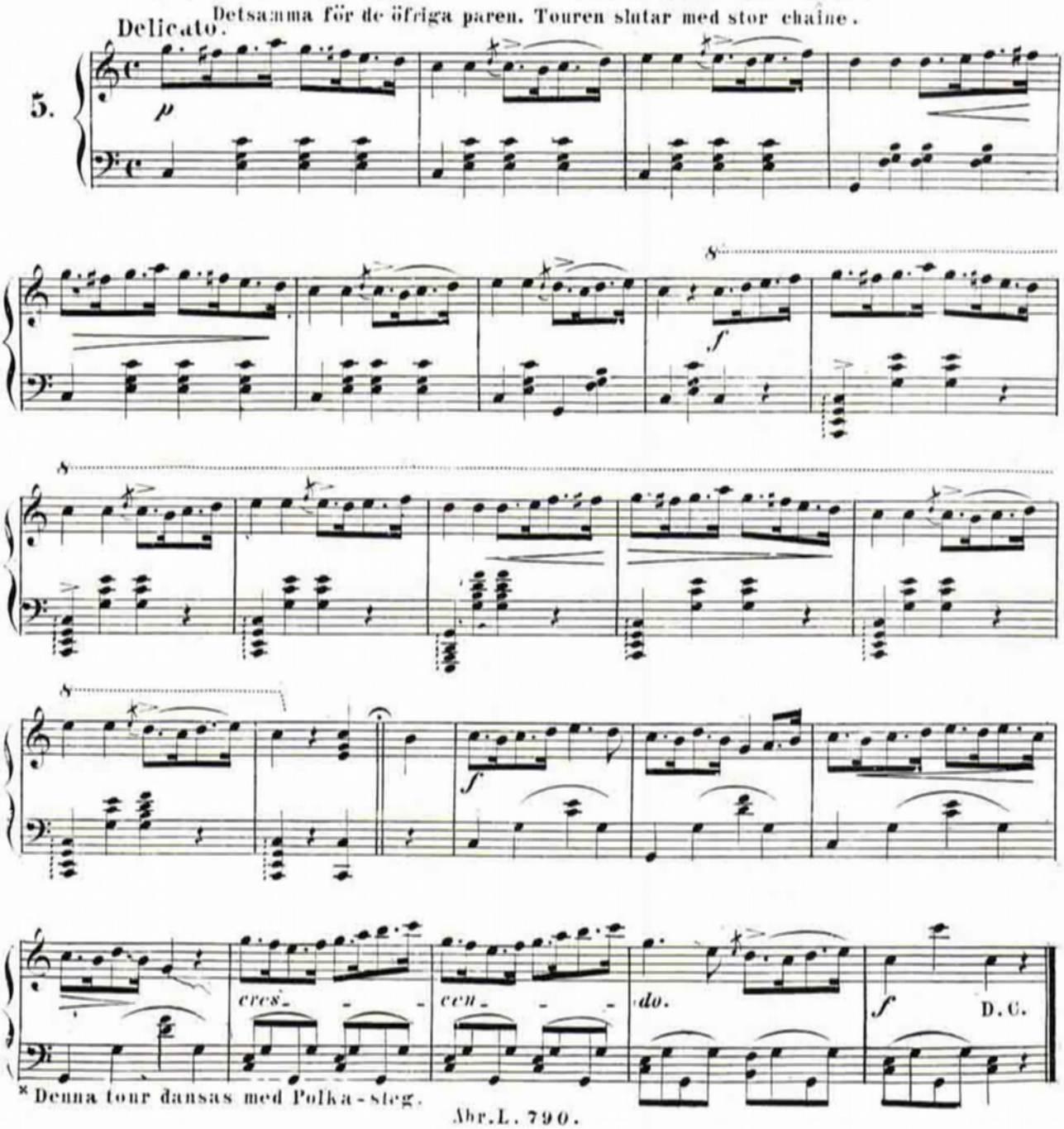

* Denna tour dansas med Polka-steg.

LES GRACES.*

Cavalieren N°1 med egen dame och damen N°4 göra approche 2ne gånger, sedan gör cavalieren med dessa damer balancé till höger och venster, derefter gör cavalieren en tour kring dem i form af en 8, sedan göra alla tre en half ronde till venster och derefter tillbaka till höger slutande på egen plats.

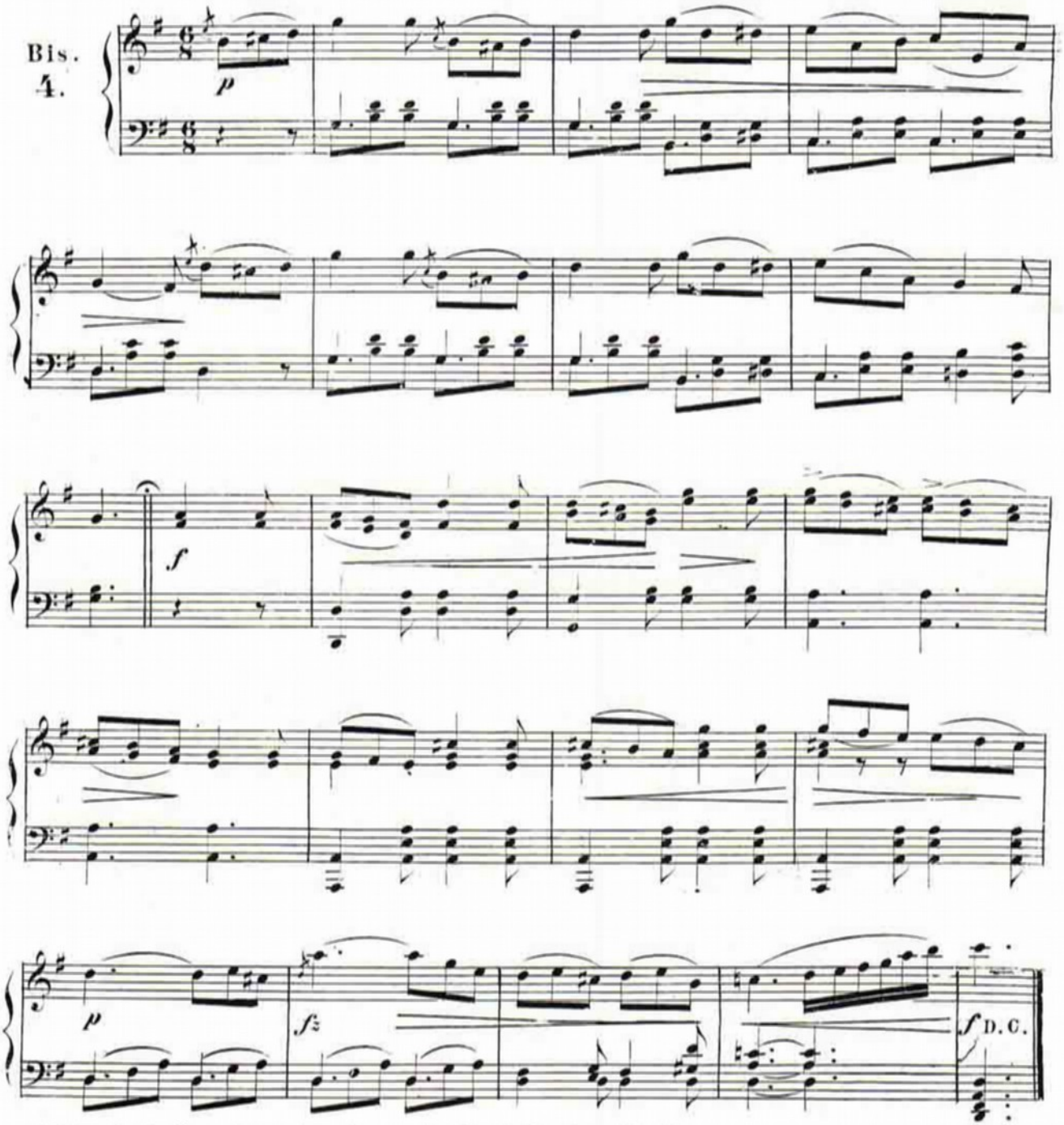

*I England göres denna tour ömsom i stället för Les Visites.

Abr.L.790.

SÅ LEKTE MAN FÖRR.

Irene Sjöberg

Vid ett besök på Dansmuseet fick jag i min hand ett par helt oemotståndliga böcker från 1879. Det var "Ungdomens bok" i två delar, en benämnd Gossarnes bok och en Flickornas bok. Jag har valt att visa er några sidor ur vardera för jämförelsens skull. Vi återfinner bl. a. lansier-kadrilj som finns beskriven på annan plats i tidningen.

Nu stundar julhelgen. Då brukar vi vara mera lekfulla än annars. Hur skulle det vara att pröva några av lekarna?

UNGDOMENS BOK.

SENARE DELEN.

FLICKORNAS LEKAR.

ETT TUSEN LEKAR OCH 600 AFBILDNINGAR.

EFTER GODA KÄLLOR UTARBETAD

AF

ELLA.

STOCKHOLM,
HJALMAR LINNSTRÖMS FÖRLAG.
1879.

mot något af hennes damers, och denna skyndar nu ut och följer den springande herrn, som hon söker uppnå och vidröra, innan han hunnit åter till sin plats. Lyckas detta, får damen intaga drottningens plats, och drottningen erhåller damens nummer.

Lyckas det deremot icke, återtager damen sin plats i raden, hvarefter drottningen först utropar sitt nummer. Nu måste herrn förfölja damen och får intaga kungens plats, om han lyckas uppnå henne, innan hon fullbordat sitt hvarf kring raderna.

9. Varg och lam.

En af sällskapet föreställer varg, en annan herdinna och de öfriga lam. Vargen gömmer sig bakom ett träd, en sten eller dylikt. Herdinnan ställer sig i spetsen för lammen, hvilka bilda en lång rad efter henne, hvart och ett hållande sig fast vid det framför stående.

Sällskapet går omkring, tills det upptäcker, hvar vargen gömt sig, då herdinnan frågar:

Hvem stryker här omkring så tyst i regnig, kolsvart natt?
Det är en varg, en elak varg, som vill ta lammen fatt,

svara lammen.

Herdinnan säger då till vargen:

Gå bort med dig, du stygga varg, och lemna oss i fred!
Ja genast, om jag blott får ta ett af små lammen med,

svarar vargen. Så snart han yttrat detta, söker han fånga ett af lammen, under det herdinnan med utbredda armar söker hindra honom.

Lyckas vargen vidröra något af lammen, anses detta vara vargens byte och måste uträda ur raden. Leken fortsättes derefter, tills hälften af lammen äro fångade, då herdinnan blir varg och det först tagna lammet herdinna.

5. Blåsa fjäder.

10. Blåsa fjäder.

Denna lek, som lika väl kan utföras

inne som ute, passar bäst för små flickor. De lekande fatta hvarandra i händerna och bilda en ring. En liten lätt fjäder uppkastas i midten af ringen, och de lekande dansa omkring, under det de genom att oupphörligt blåsa på fjädern söka hålla den sväfvande i luften. Äro de skickliga, kan dansen fortfara rätt länge, innan fjädern faller till marken.

11. Vänner och fiender.

De lekande dela sig i två flockar med lika antal i hvarje. De åtskiljas genom färgade band, ombundna näsdukar, gröna qvistar, blommor eller dylikt. Hvarje flock har ett bo eller hem, inom hvilket de lekande stå hand i hand. Sedan man bestämt, hvilken flock som skall börja, skiljer den sista i raden sig från denna och springer ut på lekplatsen; genast skiljer sig äfven en motsvarande från andra flocken och börjar förfölja henne. Denna sist nämda förföljes nu i sin ordning af den nu sist stående i första flocken, och denna åter af motsvarande i den fiendtliga och så vidare.

Såsom regel gäller, att hvar och en endast får förfölja dem, som sprungit ut före henne. Ett slag på skuldran är nog för att göra fånge, och den fångade måste då medfölja till den fiendtliga flockens område. Den, som en gång sprungit ut, får icke åter inträda på sitt område, förrän hon fångat någon. Den, som blir fångad, måste stanna qvar inom det fiendtliga området, tills leken är slut. Detta anses vara fallet, när halfva antalet af ena flocken blifvit gjordt till fångar, och då har naturligtvis den flock segrat, som tagit dessa fångar.

12. Botanisk blindbock.

Flickorna taga i ring, med undantag af en, som ställer sig i midten, med förbundna ögon och försedd med en lång käpp. Hvar och en af flickorna i ringen tager, sedan blindbocken fått ögonen förbundna, något föremål i handen, såsom en blomma, en sten eller dylikt, hvilket föremål ej får vara giftigt, hvasst eller på annat sätt skadligt. Härefter springa de omkring blindbocken under följande sång:

(Melodi: Höga berg och djupa dalar).

Se, hvad blommor vi ha plockat,
deras doft oss vänligt lockat.

Säg oss nu, hvilken blomma du vill ha?
Du skall gissa, och om det går bra,
får du bindeln fälla
och bland oss dig ställa.

Blindbocken stöter nu med sin käpp i marken, hvarvid alla stanna, samt pekar derefter på en af flickorna. Denna lemnar fram sitt föremål, och blindbocken söker genom känsel, lukt eller smak gissa till hvad det är. Lyckas han gissa rätt, får den, som lemnade föremålet, intaga hans plats i ringen; i annat fall sätter sig ringen åter i rörelse, och blindbocken får försöka sin lycka ännu en gång. Härvid iakttages dock, att man icke får gissa endast »blomma», »sten», »trä» eller namnet på det slag föremålet tillhör, utan bör säga sjelfva namnet på föremålet, till exempel »tulpan», »törnros», »marmor», »brefpress», »jernljusstake», »kiselsten» och så vidare.

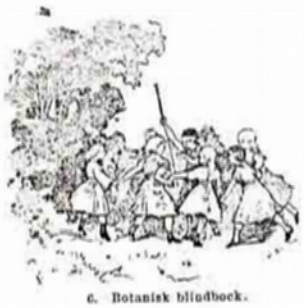

6. Botanisk blindbock.

13. Enkleken.

De lekande, hvilkas antal måste vara ojemt, uppställa sig par om par efter hvarandra i en lång rad; den, som blir öfver, ställer sig framför de öfriga och kallas enka. Då hon klappar i händerna och ropar: »sista paret ut!» skyndar det sist stående paret fram, en åt hvardera sidan, och söker förena sig framför enkan. Denna åter söker upphinna en af de framspringande. Lyckas detta, bildar hon med den tagna ett nytt par, som ställer sig framför de öfriga, och den nya enkan fortsätter att ropa.

7. Enkleken.

Lyckas åter paret förena sig, innan enkan upphunnit någon af dem, måste hon ropa ut ett annat par. De, som sprungit, ställa sig alltid framför de öfriga.

14. Miau.

En af sällskapet föreställer kattunge och springer att gömma sig; de öfriga förblifva stilla, tills en af dem hunnit räkna till 200, hvarefter de gå ut att uppsöka den gömda. Då de ej finna henne, uppmana de henne att gifva sig tillkänna. Den gömda svarar: »miau!» men smyger sig genast bort till ett annat ställe och låter derifrån höra ett par nya: »miau!» Sällskapet skyndar nu till det ställe, hvarifrån ljuden tyckas utgå, men då de hinna dit och uppmana den gömda att låta höra sig, har kattungen redan hunnit gömma sig på ett tredje ställe, hvarifrån hon åter låter höra sitt: »miau!»

8. Miau.

Sålunda fortsättes leken, tills man funnit den gömda, då den, som funnit henne, öfvertager hennes rol, och leken börjas å nyo.

15. Räf och gäss.

En af de lekande föreställer gåsvakterska, en annan räf, de öfriga gäss. Gässen och gåsvakterskan intaga platser midt emot hvarandra, på hvar sin sida af lekplatsen, inom förut bestämda gränser. Räfven får gömma sig, hvar han vill, blott icke närmare något af de förut omtalade ställena än halfva afståndet dem emellan. Nu börjas följande samtal:

— Kommen hem, kommen hem, alla mina gäss! säger gåsvakterskan.

— Vi kunna icke, vi kunna icke, svara gässen.

— Hvarför icke?

— Räfven är i närheten.

— Hvar gömmer räfven sig?

— Bakom häcken (eller ock nämnes ett annat ställe, der man tror honom vara gömd).

— Hvad gör han der?

— Han vill knipa sig en stek.

— Han kan ej ta er, om I skynden på; alla mina gäss, kommen hem ändå!

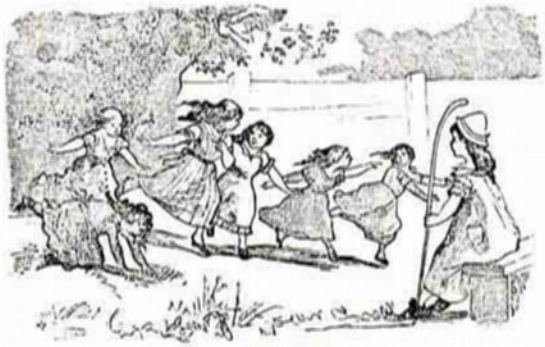

9. Räf och gäss.

Nu ila alla gässen öfver lekplatsen till vakterskans bo. Upphinnes någon derunder af räfven och erhåller ett slag på skuldran, måste hon intaga räfvens plats nästa gång.

16. Hök och dufvor.

En af de lekande föreställer hök, de öfriga dufvor. De senare ha tvenne friplatser, men den förre får vistas, hvar han behagar, utom på dufvornas område.

Så snart dufvorna springa ut mellan sina friplatser, söker höken fånga någon genom att gifva henne ett slag på skuldran. De, som blifvit tagna, förvandlas till hökar och hjelpa sina kamrater att fånga dufvor. Leken fortsättes, tills alla dufvorna blifvit tagna, och då leken å nyo börjas, blir den, som först fångades, hök. Tycker höken, att det går för långsamt, eger han rätt att uppmana alla dufvorna att på en gång springa ut, med följande ord:

Ur bo eller i bo,
annars kullar jag i bo!

Alla dufvorna måste då på en gång springa ut, men höken

har ej heller rättighet att förfölja dem, förrän han slutat utropa nyss nämda vers. Om dufvorna oaktadt denna hökens uppmaning likväl ej springa ut, eger höken att ingå i dufvornas bo och der fånga en dufva, om han kan.

17. Katt och råtta.

De lekande, med undantag af två, bilda en krets, i det de hålla hvarandra i händerna. Af de två återstående föreställer den ena råtta och befinner sig inuti kretsen, den andra är katt och stannar utanför. Katten försöker inträngа i kretsen och fånga råttan, men hindras häri af de öfriga, som sänka händerna, så snart han vill krypa in. Lyckas han detta oaktadt inträngа i kretsen, underlätta de kringstående råttans flykt genom att lyfta händerna, men söka deremot nu hindra katten att komma ut. Sålunda fortgår leken, tills katten lyckats vidröra råttan, då det par, mellan hvilket katten inträngde i eller utträngde ur kretsen, nästa gång måste öfvertaga kattens och råttans roler.

10. Katt och råtta.

18. Lama räfven.

På marken drages med en spetsig käpp eller utmärkes på annat sätt en krets, inom hvilken räfvens kula är belägen. Den,

det att de sjelfva promenera uppåt och intaga den plats de galopperande lemnat, hvarpå leden sluta sig och passera tillbaka genom andra sidans led, som öppna sig. Detta fortsättes ännu en gång af hvarje sida, hvarpå paren återgå till sina platser.

Seconde gör på samma sätt.

Allmän galopp, première utanför, seconde inom åt motsatt sida, två hvarf, hvarefter fransäsen är slut.

391. Lansierkadrilj.

Denna dans utföres af fyra par, som stå i fyrkant midt emot hvarandra. Nr 1 och nr 3 blifva vis-à-vis, lika så nr 2 och nr 4 å motsatta sidorna.

Första turen. Gossen 1 och flickan 3 mötas midt på golfvet, gifva hvarandra högra händerna och göra på detta sätt ronde. De återvända och göra ronde på samma sätt med egen moitié. Paren 1 och 3 byta plats, i det paret 1 öppnar och paret 3 passerar igenom, samt återvända, hvarvid paret 3 öppnar och paret 1 passerar igenom. Kimplimang först för flickan på venster hand och sedan för egen moitié, af alla paren samtidigt.

Gossen 2 och flickan 4 lika med föregående.

Gossen 3 och flickan 1 lika med föregående.

Gossen 4 och flickan 2 lika med föregående.

Andra turen. Gossen 1 för fram sin moitié mot paret 3 och tillbaka samt åter fram, fyra steg hvarje gång, svänger om henne och går fyra steg åt höger; flickan lika så. Paren 1 och 3 göra hvar för sig ronde på egna platser. Båda paren skilja sig och taga plats på ömse sidor om paren 2 och 4. Båda linierna göra glissé mot hvarandra och tillbaka igen, hvarpå hvarje gosse gör ronde med sin moitié på egen plats.

Paret 2 på samma sätt.

Paret 3 på samma sätt.

Paret 4 på samma sätt.

Tredje turen. Gossen 1 stiger fram och gör en djup komplimang för flickan 3, som besvarar den med en djup nigning. Gossen återvänder hem, och alla gossarne föra fram sina moitieer till midten af lansieren, der flickorna bilda ett kors genom att gifva hvarandra högra händerna. Flickorna gå ett halft hvarf omkring; derpå en omsvängning af gossarne vis-à-vis,

som dervid räcka flickorna venstra händerna. Sedan fortsättes korsdansningen ännu ett halft hvarf, och derefter ny omsvängning med egna moitieer på samma sätt som förut.

Samma tur af gossen 2, gossen 3 och gossen 4 samt flickorna vis-à-vis.

Fjerde turen. Paret 1 går hand i hand öfver till paret 2, gör der en komplimang, som af paret 2 besvaras, och öfvergår sedan till paret 4, der likaledes ömsesidig komplimang göres. Som de nu stå, göra gossen 1 och gossen 4 chassé åt höger och venster utanför flickan 1 och flickan 4, som göra chassé åt venster och höger samt tillbaka igen. Vid hvarje vändpunkt göres ömsesidig komplimang.

Paren 1 och 3 göra chaîne anglaise fram och tillbaka.

Paret 2 gör visit hos paret 3, och så vidare.

Paret 3 gör visit hos paret 4, och så vidare.

Paret 4 gör visit hos paret 1, och så vidare.

Femte turen. Denna tur bör dansas med polkasteg.

Hvarje gosse gifver sin moitié venstra handen, och så göres stor chaîne, flickorna medsols, gossarne motsols, hvarvid hvar annan gång venster och hvar annan gång höger hand räckes. Hvarje gång en gosse möter sin moitié, göres ömsesidig komplimang. Paret 1 dansar en liten polkapromenad motsols inuti fyrkanten och ställer sig sedan på egen plats med ryggen mot kadriljen. Bakom dem ställa sig först paret 2, så 4 och sist 3, som således qvarstår på sin plats. Nu göres chassé af flickorna åt venster och af gossarne bakom dem åt höger. Här göras med ena foten två lindriga stampningar i golfvet, i det så väl gossarne som flickorna vända sig först inåt och sedan utåt. Gossarne chassera bakom och förbi flickorna åt venster, flickorna åt höger; nya stampningar och vändningar på samma sätt som förut. Polkapromenad i halfkrets utåt, flickorna åt höger, gossarne åt venster. Då de mötas på motsatta sidan af kadriljen, gifva de hvarandra handen och framgå i rak linie. Gossarne lemna flickorna åt höger på en linie och ställa sig sjelfva på linie midt emot dem. Båda linierna göra glissé mot hvarandra, hvarefter hvarje gosse gör omdansning med sin moitié på egen plats. Åter stor chaînepromenad med komplimanger.

Paret 2 gör promenad och ställer sig främst, och så vidare; stor chaînepromenad.

Paret 3 gör promenad och ställer sig främst, och så vidare; stor chaînepromenad.

Paret 4 gör promenad och ställer sig främst, och så vidare; stor chaînepromenad, hvarefter lansieren är slut.

392. Engelsk galoppadkadrilj.

Parens antal måste vara ojemt.

Ett af paren, det som är »ute», ställer sig i ett hörn af salen, de öfriga ordna sig i fyrkant midt emot hvarandra och, om så kan ske, lika många på première och seconde. Musiken är galoppad.

1. Paren å premièrens båda sidor galoppera mot hvarandra till midten af salen och återvända till sina platser.
2. Seconde på samma sätt.
3. Paren å premièrens båda sidor galoppera förbi hvarandra till vis-à-vis'ernas platser och tillbaka igen till egna platser.
4. Seconde på samma sätt.
5. Flickan, som är ute, dansar omkring till alla gossarne, hvilka hvar och en i sin tur svänga omkring ett hvarf med henne.
6. Alla flickorna taga hvarandra i händerna och dansa omkring midt på golfvet.
7. Musiken upphör plötsligt, och hvarje flicka skyndar dervid att intaga en plats bredvid en gosse, utan att detta behöfver vara den hon börjat dansen med. Den flicka, som blir utan moitié, är nu »ute» och intager sin plats bredvid gossen, som är ute.

Dansen fortsättes derefter som i början, men nästa gång vid femte turen blir det gossen, som är »ute», hvilken dansar omkring till alla flickorna och svänger om med hvar och en i tur. Derpå taga alla gossarne i ring midt på golfvet och dansa omkring. Då musiken upphör, skyndar hvar och en till en flicka, och så vidare.

Dansen bör gå liflig och intet uppehåll göras mellan turerna.

393. Tvåmanspolska.

Denna dans består deri, att några taga i en stor ring och dansa omkring, under det ett eller flere par, hvart för sig, svänga omkring med hvarandra inuti ringen.

För de särskilda paren tillgår dansen på följande sätt.

Axel fattar Annas båda händer och dansar omkring med henne några hvarf först åt ena, sedan åt andra hållet. Båda släppa derpå hvarandra och svänga omkring hvar för sig, klap-

pande i händerna. Axel fattar Anna med högra handen framifrån om lifvet, i det han med venstra handen fattar hennes högra hand samt utsträcker armen. I denna ställning dansas åter omkring några hvarf, hvarvid Axel för hvarje steg gör ett hopp på högra foten och slår venstra klacken mot den högra.

Båda skiljas och svänga omkring hvar för sig under klappning i händerna.

Axel och Anna ställa sig med högra sidorna mot hvarandra och ansigtena vända åt motsatta håll. De fatta derefter hvarandras händer, hvarvid armarna hållas på ryggen och på det sätt, att Axels högra hand fattar Annas venstra och tvärt om. Sålunda sker kringdansning, derpå kringsvängning hvar för sig med klappning i händerna samt åter kringdansning med venstra sidorna vända mot hvarandra. Äfven nu kan Axel göra steg med hopp och slå tillhopa klackarna.

394. Fyramanspolska.

Två flickor och två gossar ställa sig i fyrkant och räcka hvarandra båda händerna. Kringdansning. Kringsvängning hvar för sig under handklappning. Kringdansning som förut, men åt motsatt håll. Kringsvängning hvar för sig under handklappning.

Derpå förena gossarne, som ställa sig midt emot hvarandra, sina händer bakom flickornas ryggar, och flickorna hvila sina armar på gossarnes axlar. Sålunda sker kringdansning åt ena och andra hållet.

395. Qvarnpolska.

Anna och Axel taga hvarandra i händerna, sträcka armarna, luta sig bakåt och sätta tåspetsarna tillsammans. I denna ställning sker kringdansning först åt ena och sedan åt andra hållet med små, hastiga steg.

Fyra kunna äfven dansa tillsammans, då likväl två och två motstående måste hålla hvarandra i händerna.

396. Dalpolska.

Axel fattar Anna om lifvet med högra handen, och båda hoppa framåt två gånger, ömsevis på högra och venstra foten, under det den andra uppkastas korsvis öfver den man hoppar

UNGDOMENS BOK.

I.

GOSSARNES LEKAR.

UTARBETAD

AF

ALBERT NORMAN.

MED 612 AFBILDNINGAR.

ANDRA UPPLAGAN.

STOCKHOLM,
HJALMAR LINNSTRÖMS FÖRLAG.
1883.

FÖRSTA AFDELNINGEN.—LEKAR I DET FRIA.

Springlekar.

1. Rulla tunnband.

Att rulla ring eller tunnband är ett bland barn ganska vanligt nöje. Numera har man oftast en stålring till denna lek. Men du kan ha lika roligt med ett vanligt tunnband, sedan du först väl hopbundit ändarna. För att mana på och

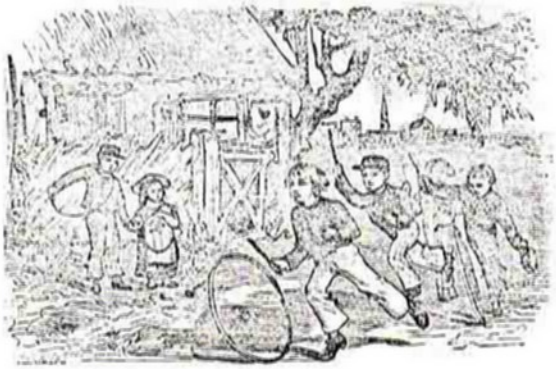

1. Rulla tunnband.

bibehålla farten hos bandet begagnar du en liten käpp af omkring 30 centimeters längd. Är tunnbandet stort, kan du roa dig med att försöka springa igenom det, under det bandet är i fart, och konsten är då att icke vidröra det eller hindra det i dess rullning.

De, som föreställa dufvor, ställa sig i ena dufslaget, och höken ställer sig ensam midt på lekplatsen. Nu skola dufvorna försöka springande uppnå andra dufslaget, men lyckas det härunder höken att kulla någon, blir denne hök, och så vidare, tills alla dufvorna äro tagna. Hvarje ny hök hjelper till att fånga dufvor. Alla hökar böra hafva något igenkänningstecken.

2. Hök och dufva.

Den, som längst kan gå fri, är naturligtvis bäst. Om dufvorna ej vilja flyga ut, eger höken rättighet klappa i händerna, då alla dufvorna på en gång måste lemna dufslaget, eller också framsäger han följande varningsord:

»Ur bo eller i bo,
annars kullar jag i bo!»

Derefter eger han rätt att kulla dufvorna i boet.

9. Björnleken.

Lika som i »hök och dufva» utmärker man tvenne friplatser, en i hvardera änden af lekplatsen. Den af gossarne, som föreställer björn, drar sig tillbaka i ett hörn, der han har sitt ide. De öfrige, som föreställa en boskapshjord, äro alla beväpnade med daggar, det vill säga hårdt vridna och sedan dubbelvikna näsdukar. Under det nu hjorden ilar från den ena friplatsen till den andra, rusar björnen fram och försöker kulla någon; lyckas han häri, blir den slagne äfven björn, och båda skynda nu det fortaste de kunna till idet, ty alla de

öfrige ha rätt att låta björnarna smaka daggen, tills de uppnått detta. Nästa gång gå begge björnarna, hållande hvarandra i händerna, ut på rof, och så snart någon blifvit tagen, jagas alla tre tillbaka till idet. Så snart kedja är bildad, behöfva björnarna ej vänta i sitt ide, tills hjorden går ut, utan kunna dessförinnan gå ut på lekplatsen. Hjorden har äfven rättighet att söka bryta kedjan. Sålunda fortgår leken, tills hela hjorden är tagen. För hvarje gång björnarna gå ut måste de bilda kedja genom att hålla hvarandra i händerna, och endast de yttersta ega rättighet att slå hjorden. Då björnarna fly för hjorden, upplöses kedjan.

10. Taga fångar.

De lekande, som böra ha en stor lekplats, dela sig i tvenne lika flockar. Midten af lekplatsen utmärkes genom en med en spetsig käpp dragen fåra eller genom utlagda stenar.

Leken består i, att de lekande af hvardera flocken springa öfver på motståndarnes område och derstädes kulla någon. Lyckas detta och man sjelf återkommer på eget område, är den kullade fånge och måste utträda ur leken. Men blir den, som tänker fånga en annan, sjelf kullad, blir han fånge och måste utträda. Den flock har vunnit, som tagit de flesta fångarne.

11. Natt och dag.

Denna lek var under namn af ostrakinda mycket bruklig i forntiden bland helleniska gossar. Den tillgår sålunda:

Vid hvardera änden af lekplatsen finnes en friplats samt i midten en gränslinie liksom i föregående lek. Gossarne, som delat sig i två lika flockar, dag- och nattflocken, samlas kring denna gränslinie.

En träskifva, svartmålad på ena sidan och hvitmålad på den andra, uppkastas så, att den vänder sig omkring i luften. Om nu vid nedfallandet den hvita sidan kommer upp, måste nattflocken fly till sin plats, förföljd af dagflocken, som söker fånga så många den kan genom att kulla. De, som blifva kullade, äro åsnor och måste bära de segrande till deras friplats samt få icke vidare deltaga i leken. Härvid skall dock iakttagas, att ingen mindre eller svagare gosse får bära en

större och starkare, utan ledes han då i stället vid armen till den plats han skall intaga.

12. Krigsleken.

Till denna lek bör man välja en plats, som är skogig, backig, stenig, hålig, och så vidare. Men det skadar dock ej, om det tillika finnes någon slät gräs- eller sandplan, der större strider kunna utkämpas. De lekande dela sig i två flockar med lika många deltagare i hvarje. Hvarje flock väljer en general, som sedan utser två eller flere officerare, beroende på de lekandes antal. Gemensamt bestämmer man ställena för och områdena till hvarje flocks borgar och läger. Dessa kunna vara en eller flere och böra utmärkas med olika färgade fanor eller dylikt. Hvarje flock har sin färg eller sitt fältmärke. Striden består dels i fältslag och skärmytslingar, dels i intagande af fästningar och befriande af fångar med mera. Vid strid får aldrig något tillbygge begagnas, utan tillgår den på följande sätt: Tvenne motståndare fatta hvarandra om lifvet, med högra armen under motståndarens venstra. Den, som först under brottningen faller till marken, blir fånge. Härunder bör man alltid vara försigtig, så att man ej skadar hvarandra, samt aldrig bli ond eller häftig. Den, som bryter mot någon af dessa föreskrifter, uteslutes ur leken. Fångarne föras till någon af fästningarna, hvarvid såsom regel gäller, att en soldat är tillräcklig bevakning för två fångar så väl under transport som i fästningen, och fångarne få ej rymma, så länge de ha tillräcklig bevakning.

3. Liftag.

Motståndarnes fästningar kunna intagas, om de anfallandes antal är fem gånger så stort som besättningens, och göres i sådant fall besättningen till fångar. Lika så intages fästningen, om den är utan besättning. Fångar kunna under transport återtagas, om de anfallande äro tre gånger så många som bevakningen. Bevakningen går dock fri, så vida den ej sätter sig till motvärn; i sådant fall få de frigjorda fångarne ej deltaga

i striden. Kan en afdelning omringas af fem gånger så stort antal motståndare, måste den gifva sig fången utan strid. Om en afdelning icke vill inlåta sig i strid med en annan afdelning, kan den fly till egen fästning, men upphinnes den eller afskäres, måste den inlåta sig i strid. Genom utsättande af vakter, utsändande af spioner och patruller, bakhåll och öfverrumplingar, eftersändande af hjelptrupper, orders gifvande genom utsända adjutanter, signaler med horn, pipa och trumma med mera, kan denna lek göras till en bland de mest roande och omvexlande. Då fred ingås och leken följaktligen slutas, är den segrare, som tagit de flesta fångarne och fästningarna. En skicklig general tar alla fiendens fästningar och alla sina motståndare till fångar. Denna lek förlorar icke på att utföras i skymningen. Hvarje flock måste då ha igenkänningsord, fältrop och lösen.

13. Vargen och fären.

En gosse tar plats midt på lekplanen och föreställer varg. De öfrige, som föreställa får, stå vid ena änden under bevakning af en herde. Vargen ropar nu: »Herde, herde, drif ut dina får!» hvarpå hela fårhjorden ger sig af till motsatta änden af lekplatsen. Vargen försöker under tiden att kulla så många får han kan, under det herden, som ej kan angripas af vargen, söker hindra honom härifrån. De tagna fären förvandlas nu till vargar och hjelpa till att knipa de återstående fären.

14. Vargen kommer.

Till denna lek är bruten mark, försedd med många gömställen, bäst passande. En gosse föreställer varg, de öfrige får. Under det en af dem, som föreställa får, högt och tydligt räknar till 100, går vargen och gömmer sig väl. Sedan räkningen är slutad, utgå alla fären att uppsöka vargen. Den förste, som får sigte på honom, ropar: »Vargen kommer!», och nu rusa alla fären, förföljda af vargen, åter till sin plats. Om vargen härunder kan kulla någon, intager denne vargens plats nästa gång.

15. Björnföraren.

En gosse sitter på en sten och föreställer björn. Han håller en käpp eller ett snöre i handen. Den, som föreställer

björnföraren, fattar med venstra handen om andra änden af käppen eller snöret. Öfriga medlekande föreställa apor och

4. Björnföraren.

söka med daggar slå björnen på ryggen. Björnföraren, som i högra handen har en dagg, skall, utan att släppa käppen, söka freda sin björn. Lyckas han härunder träffa någon af

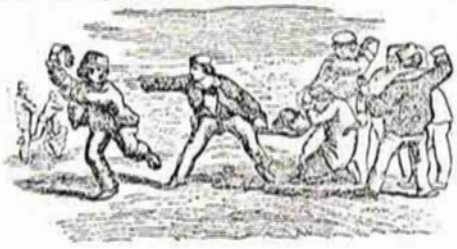

5. Björnföraren.

aporna, får denna intaga björnens ställe, och den förra björnen blir björnförare.

16. Räf och gås.

En af de lekande föreställer räf och intar en plats, som föreställer hans håla. Alla de öfrige ställa sig bakom hvarandra och fatta med händerna i den framför stående lifrem eller tröja. Bäst är, om man ej har någon rem, att binda sin näsduk eller en repstump om lifvet, ty kläderna kunna eljest lätt sönderslitas.

Tåget sätter sig nu i gång till räfvens håla, der anföraren frågar: »Är räfven hemma i dag?» »Ja. Hurudant är vädret?» frågar räfven.

Om anföraren nu svarar: »Det är vackert väder, och solen skiner», stannar räfven hemma, men svarar han: »Det är regn och blåst», säger räfven: »Det är mitt väder», och med det samma springer han fram och söker taga någon af de sista i raden. Lyckas han nå någon med handen, måste denne

6. Räf och gås.

stanna i räfvens håla. Sålunda fortsättes, tills alla utom anföraren äro tagna. Anföraren skall å sin sida med utbredda armar söka hindra räfven i hans företag.

17. Gåsmarsch.

De lekande ställa sig i en lång rad efter hvarandra, utan att hålla hvarandra i händerna. Den, som står i spetsen, bör vara en flink och vig gosse. Allt, hvad denne gör, måste alla de andra göra efter. Ju skickligare anföraren är i att hoppa och springa med mera, desto lustigare blir leken.

18. Storma fästning.

Detta är en helt enkel lek, men icke dess mindre ganska rolig. Lekkamraterne dela sig i två flockar. Den ena intar

Lätläger 1980

För första gången i spelmansförbundets historia ordnades veckan efter midsommar ett läger med bara låtspel. Vad som gjordes där är enkelt att beskriva: spelades.....spelades....spelades. Med avbrott för lite dans och sång. Plus en kväll med Arne Blomberg, som aktiverade deltagarnas fantasi med en tegelsten.

Vi var c:a 20 deltagare och platsen den bästa tänkbara för en sådan vecka, Näshulta lägergård.

Lätläger 1981

På deltagarnas enhälliga begäran bokades veckan efter midsommar 1981 för ett nytt lätläger. Om Du vill vara säker på att komma med så går det bra att anmäla sig redan nu till Eivor Andersson, telefon: 016/82047.

Det är alltså vecka 26, den 22 - 27 juni 1981 det är frågan om. Kostnaden är ej klar men det rör sig om 500-600 kronor.

VEDERMÖA

Bernt Olsson

Högt uppe i Norden bor svearnas folk i sina brunlaserade hyddor. Redan gamle Tacitus berättar om deras förunderliga land, där man kan höra bruset av solens vagn, när den går ned för landning i ishavet. Här bodde fordom ett vilt och krigiskt släkte, som mycket älskade jakt, slagsmål och ärlighet - enligt vissa forskare även brännvin. Jag har besökt dem själv i deras boningar, innan de sista av det gamla släktet försvann. Nutidens svear företer ringa eller ingen likhet med de gamla. Nu har folket civiliserats och sederna mycket mildrats. Särskilt amerikanska missionärer har lagt ned stor möda på att sprida sitt kärleksbudskap till Norden, och ordet för kärlek - "Love" - ljuder nu alltid i svearnas sånger.

Min forskningsresa till svearnas land hade till syfte att jag skulle insamla ortnamn i en av deras socknar. Den satte väl inga djupare spår i vetenskapens historia men gav åtminstone några personliga minnen.

Ofta satt jag hos någon gammal odalman med kartorna utbredda på köksbordet och diskuterade vad platserna hette uppe i skogarna kring hans tjäll. Man kunde få reda på en hel del, innan samtalet tog den här vändningen:
-Dä va förresten där som vi sköt den där älgen.
Då kunde man för ett tag lägga ned pennan. Kom man in på älgjakt, var det svårt att komma ut igen. Det gällde alltså att undvika ordet älg i det längsta.

Ibland kan även ortsnamnsupptecknare mötas av misstro. Jag knackade på hos en gammal man, som enligt u uppgift visste mycket om vad gammalt och fornt var.
- Men du får skrika, hade man sagt. Han hör inget.
Hustrun öppnade och såg misstroget på mig. Jag försökte se möjligast förtroendeingivande ut och berättade om vikten av att samla in ortnamn och andra uppgifter, som höll på att försvinna ur traditionen - namn på åkrar, täppor, nedlagda torpställen, vägar och stigar m.m. Jag hade hört att maken visste mycket om sådant.

Hon såg om möjligt ännu mera misstrogen ut efter denna utläggning:
- Dä inget te talä ve honom ! Han vet inget om dä. Å inget hör han, så dä inget te talä ve'n.
Nu kom den gamle mannen själv och tittade intresserat och satte handen bakom örat. Jag höjde rösten och upprepade mitt budskap.
- Njae, dä där vet inte ja någe om. Dä gör ja inte !
- Nä, dä inget te talä ve honom, upprepade gumman.
Det blev till att ge upp och gå ut och lätta igen döra efter sig. Hustrun talade med hög röst därinnanför:
-Han ville ha reda på gamla ställen och åckrar !
Den där han såg ju inte kloker ut !

Jag gick in till grannen och pratade ortnamn med frun i huset. Till att börja med var inte heller hon riktigt med på noterna:
- Nä, dä där ska di le ha när di hålls å krigär ?
Nu kom hennes make in och fritog mig från misstanken om att jag skulle vara någon sorts spion. Han kom från någon festlighet och var glad och upprymd. När han tagit reda på vem jag var, utbrast han glatt:
- Nämen ä dä Olssons pojke ! Nu käring får du sätta på panna å bju den här förbannade skäggmurveln på lite kaffe !

Nu fick jag belöning för dagens mödor. Båda två visste mycket om trakten, och jag plitade mödosamt ned det ena namnet efter det andra med hjälp av det landsmålsalfabet, som jag sedan länge glömt - Öckna och Grava och Sleknäse och Djupvika och Kolbottnatäppa och Vederröa, eller vad det nu var.
Det prickades ordentligt in på kartan. En del av namnen var av den arten att de inte här kan återges. (Sörmlandslåten har ju alltid vinnlagt sig om en uppbygglig och lidelsefri ton.) Mannen hade emellertid visst nöje av att delge sånt:
- Skriv upp dä, så får vi si va di där professorera säjer !
Så kunde jag iallafall återvända efter en trots allt lyckad dag. Säga vad man säga vill om de gamla svearna, de var då inte tråkiga iallafall !

Ibland saknar jag dem.

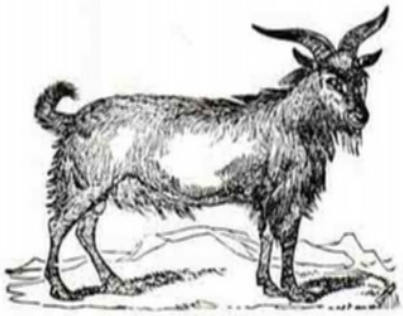

Plats för egen komposition

God Jul och
Gott Nytt År!

Sugar Trine Kerner

ISSN 0346-2595